

16

DANSK SOCIALRÅDGIVERFORENING

TIDSKRIFT FOR FORSKNING
OG PRAKSIS I SOCIALT ARBEJDE

9. ÅRGANG
NR. 16, 2008

uden for [nummer]

uden for nummer, nr. 16, 9. årgang, 2008
Løssalg: 60 kr.

Redaktion:

Lise Færch, lise.færch@ps.rm.dk

Mariane Johansen, mjo@fa.aarhus.dk

Nanna Mik-Meyer, nannamik@gmail.com

Lars Uggerhøj, lug@socsci.aau.dk

Jimmie Gade Nielsen, jgn@bikubenfonden.dk

Redaktionssekretær: Mette Mørk

Produktionsstyring: Kommunikations-
afdelingen Dansk Socialrådgiver forening

Copyright: Forfatterne

ISSN nr.: 1600-888X

Design og produktion: Datagraf Auning AS

Illustration: Katrine Clante

Oplag: 15.250

inden for

- 04]** **NANNA MIK-MEYER OG KASPAR VILLADSEN**
Magtens former: Sociologiske perspektiver
på statens møde med borgeren
- 14]** **DORTHE STAUNÆS**
Styring af emotionel modstand – en »ornli' syg«
ledelsesudfordring
- 28]** **ANNE BREUMLUND, INGER BRUUN HANSEN,**
MARIA APPEL NISSEN OG LARS UGGERHØJ
Magt og forandring i socialt arbejde
- 38]** **SØREN PETER OLESEN, LEENA ESKELINEN OG**
DORTE CASWELL
Bag om magtfuldheden: Handlingsrum og
potentialer i faglig praksis

Tidsskrift uden for nummer udgives af:

Dansk Socialrådgiverforening

Toldbodgade 19A

Postboks 69

1003 København K

Tlf. 70 10 10 99

Fax: 33 91 30 69

Ieder

Inden for det seneste år er der udkommet hele tre bøger, der sætter fokus på magtbegrebet. Ikke den direkte, synlige magt, men den langt mere sublim magtudøvelse. Det har inspireret redaktionen til en udgave af Uden for Nummer med magt som omdrejningspunkt – og ikke mindst, hvordan de professionelle forvalter deres magt i forhold til borgeren.

Tre af artiklerne tager afsæt i de aktuelle bøger, men det er næsten ti år siden, at der for alvor blev sat fokus på socialrådgiveres forhold til magt. I en undersøgelse gav 6 ud af 10 socialrådgivere udtryk for, at de opfattede sig som »klientens advokat« i højere grad end som repræsentanter for det sociale system. Det gav voldsomme reaktioner. Set fra arbejdsgivernes side blev det nærmest opfattet som illoyalitet. Andre opfattede det som udtryk for udtalt naivitet og mangel på erkendelse af egen rolle.

Siden da har debatten om magt kørt, og magtteoretikerne har fået en plads i uddannelsens pensumlistor – både på grund- og videreuddannelser.

Dette nummer rummer fire artikler, som dækker bredt: Fra en kritisk, analytisk tilgang til magtudøvelse til hvordan magten kan opfattes og anvendes konstruktivt i socialt arbejde.

To af artiklerne har eksempler fra tilstødende fagområder – en fra undervisningsverdenen og en fra sundhedssektoren. For det kan til tider være lettere at se den sublim magtudøvelse, når det er andre fag, der udøver den. Det er dog vores forventning, at overførselsværdien til socialt arbejde er tydelig.

God læselyst
REDAKTIONEN

Magtens former: Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren

Kaspar Villadsen,

ph.d., sociolog, lektor ved Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, CBS. Kaspar Villadsen har skrevet ph.d. afhandlingen »Det sociale arbejdes genealogi« (udgivet af Hans Reitzel, 2004). Han har arbejdet ved Socialforskningsinstituttet og har udgivet bøger og artikler om socialpolitik og socialt arbejde, bl.a. »Magtens former: Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren« (med Nanna Mik-Meyer, Hans Reitzels Forlag, 2007).

KV.LPF@CBS.DK

Nanna Mik-Meyer,

ph.d., sociolog, lektor ved Institut for Organisation, CBS (pr. 1. august 2008). Nanna Mik-Meyer har skrevet afhandlingen »Dømt til personlig udvikling« (Hans Reitzel Forlag). Hun har arbejdet ved SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd og ved Institut for Ledelse, Politik og Filosofi (CBS). Nanna har udgivet en række bøger og artikler om det sociale arbejde, senest bogen »Magtens Former« (sammen med Kaspar Villadsen).

NANNAMIK@GMAIL.COM

Af Nanna Mik-Meyer, lektor og sociolog og Kaspar Villadsen, lektor og sociolog

Artiklen beskæftiger sig med, hvordan man kan fremanalysere og undersøge de komplekse magt-mekanismer, som udspiller sig i borgerens møde med velfærdsstaten. Artiklen ønsker at bidrage til en kritisk refleksion over de selvfølgeliggørende processer, som dette møde afspejler.

[»Det er jo ufatteligt at man vil være så væmmelig ved sig selv, fordi – når man er så tyk, som jeg er – jeg skader mig selv, hver gang jeg propper noget i munden, som jeg ikke kan tåle. Og det er jo også noget af det, jeg skal arbejde med.«

Sådan fortæller en overvægtig kvinde om sig selv til en sundhedskonsulent, som skal hjælpe hende med at tabe sig. Vi vender tilbage til kvinden og sundhedskonsulenten sidst i kapitlet, først vil vi introducere et perspektiv, som vi mener, er velegnet til at stille skarpt på magten i mødet mellem – i dette tilfælde – overvægtige og sundhedskonsulenter.

I november udgav vi bogen *Magtens former*, hvor vi gennem en række cases hentet fra det sociale arbejde, viser, hvordan magten i mødet mellem stat og borger kan fremanalyses. Vi betoner således de komplekse former for magt, som er i spil i borgerens møde med velfærdstaten, og stiller os dermed i kontrast til andre mere optimistiske – eller idealistiske, om man vil – tilgange til mødet mellem borger og stat.

Det kan være værd indledningsvis et øjeblik at opholde sig ved et omtalt nyere bidrag, nemlig Juuls og Høilunds (2005) bud på, hvordan velfærdstatens eksperter kan møde borgeren, så borgeren føler sig set og hørt af velfærdssystemet. Med

teoretisk inspiration fra den tyske sociolog Axel Honneths arbejde argumenterer forfatterne for, at velfærdseksperterne i højere grad skal anerkende borgerne, eller arbejde på en sådan måde, at borgeren føler sig anerkendt i sit møde med systemet. Det er især borgerens krænkelsererfaringer, som forfatterne mener, vi kan lære noget af i forhold til at udvikle et bedre socialt arbejde. Det gode sociale arbejde måles på, hvorvidt det »understøtter menneskelig opblomstring«. Ifølge Høilund og Juul er socialt arbejde i dag præget af krænkelser, manglende overholdelse af formelle rettigheder og tavshedspligt, utilstrækkelig kendskab til lovgivning og en ufaglig praksis, hvor de professionelle tror sig i stand til at definere problemer og behov, uden at opnå kendskab til borgerens situation gennem dialog.

Vi kan uden problemer tilslutte os Juuls og Høilunds iagttagelser af, at velfærdsstatens professionelle kan have svært ved at møde borgeren på en åben og anerkendende måde. Ligeledes finder vi det sandsynligt, at en del borgere føler sig »krænket«, for så vidt de ikke føler sig forstået og behandlet ud fra den fulde kompleksitet, som de rummer. Begge beskrivelser er i overensstemmelse med iagttagelser fra egen og andres forskning. Samtidig er vi dog skeptiske over for den løsning, som Høilund og Juul foreslår; en løsning, som tilvejebringes ved

at flytte perspektivet væk fra den konkrete praksis for at opstille idealer for det gode sociale arbejde ved hjælp af Honneths forslag til en universel etik baseret på en forestilling om alment menneskelige behov for anerkendelse. På denne baggrund kan Høilund og Juul nu bedømme det sociale arbejde som mere eller mindre fejlslagent i sammenligning med deres teoretisk opstillede ideal.

Vi mener, at denne tilgang rummer en indbygget risiko for, at det bliver iagttagerne (Høilund og Juul) – og deres skuffede idealer – som analyserne kommer til at sige mest om. Hermed kommer analyser af de komplekse magtmekanismer, som udspiller sig i borgerens møde med velfærdsstaten, til at glide i baggrunden. Og det er netop de komplekse magtmekanismer, som vi mener, er nødvendige at stille skarpt på. Velfærdsstatens institutioner er i vores optik netop sat i verden for at forandre og bearbejde deres klienter, ikke for blot at anerkende dem, som de er. Vores kritiske input til velfærdsstatens praktikere tager således ikke sit udgangspunkt i et teoretisk eller moral-filosofisk princip. Vi ønsker at rette opmærksomhed mod en række analytiske begreber, som kan anvendes af praktikere, studerende og forskere til at undersøge magtens specifikke former. Vi tager som udgangspunkt, at magten altid er til stede i borgerens møde med velfærdssystemet.

Men for at blive i stand til at iagttage og problematisere, hvordan magten virker, må vi have skarpe redskaber til at beskrive den med. I bogen opstiller vi ikke et program, som praktikere bør følge. De redskaber, som vi tilbyder, er diagnostiserende, idet de muliggør beskrivelser, som markerer magtens konkrete former, og derfor kan skabe kritisk refleksion hos velfærdssystemets praktikere, planlæggere og undervisere. For så vidt der konstant udvikles nye redskaber til at styre med i mødet mellem borger og velfærdsstat, er vi tilsvarende nødt til at eftersøge og udvikle nye analyseredskaber.

Faglogikker og nyliberal styring

Velfærdsinstitutionerne har gennem de senere år i stigende grad været stillet over for krav om at møde borgeren »som han/hun er«, dvs. som et helt og unikt menneske, som enhver indsats må indrettes og tilpasses efter. Samtidig er velfærdsinstitutioner præget af bestemte faglogikker, som afgørende former, hvordan de professionelle kan iagttage og

møde borgeren. Hvad, der kan iagttages som behandlingskrævende lidelser, hindringer for integration, motivation, arbejdsevne mv., er betinget af de faglige logikker, som velfærdsstatens fagprofessionelle anvender. Der sættes med andre ord altid bestemte rammer for mødet mellem borger og professionel – for tildelingen af ydelser, for tilbud om jobtræning eller uddannelse, for diagnostisering og behandling mv. (jf. analyserne i antologien *At skabe en klient*). På denne måde spiller magt og viden, intervention og faglogik, snævert sammen i mødet mellem velfærdsstaten og borgeren.

Med udgangspunkt i en bred empirisk viden om mødet med borgeren i en række forskellige velfærdsinstitutioner kan vi se, at bestemte værdier, som fx effektivitet, selv-ansvar, frihed, empowerment, selvhjælp mv., i et stadigt stigende omfang får en central plads i danske velfærdsinstitutioner. Disse værdier og dertilhørende nye praksisformer har vi valgt at samle under betegnelsen »nyliberalisme«, da der er tale om en udviklingstendens, som i høj grad kan relateres til kerneværdier i liberalismen. Med begrebet »nyliberalisme« henviser vi således ikke til et politisk program, en bestemt historisk epoke eller en politisk filosofi. I stedet forsøger vi med dette begreb at sætte fokus på en særlig måde at indrette et system på og på nogle bestemte praksisformer. Og disse reformer og institutionelle forandringer inspireres i høj grad af centrale værdier i et liberalistisk projekt.

Den forandring, som vi p.t. er vidne til i velfærdsstaten, involverer ikke kun et skift i magt-strukturer (fra stat til marked), ændring af ansvar fra offentlige til private domæner, forandringen vedrører også selve konstitueringen af borgeren. Den stadig stigende individualiseringsproces, som vestlige samfund i dag gennemgår, betyder bl.a. at borgeren i stigende omfang gøres ansvarlig for sin egen situation – sin helbredelse, sin læring, sin behandling eller sin integration. Idealborgeren er således en person, som handler ansvarsfuldt, viljestærkt og kontrolleret, og som erkender selv at spille hovedrollen i løsningen af sine problemer. Disse normativt forankrede parametre for den ideale – normale – samfundsborger skaber nogle særlige vilkår for statens møde med borgeren. Og det er netop vilkårene for mødet, og vilkårenes konsekvenser for relationen mellem borger og stat, som kræver kritisk granskning.

Selvstyring og central styring

Velfærdsstatens forandring kan relateres til en række indbyrdes modstridende udviklingstendenser, der både vedrører vilkårene for arbejdet i offentlige velfærdsinstitutioner og for det konkrete møde med borgeren. I forhold til det første punkt, vilkårene for arbejdet, kan de politiske udmeldinger om det ønskværdige i at formindske statens styring for at give plads til institutioners og borgers selvudfoldelse, *samtidig med* at det centrale politiske niveau på en række områder udøver en stigende detailstyring, ses som et styringsparadoks. Her kan vi fx nævne krav om undervisningsplaner, som formuleres centralt, men skal gennemføres og virke lokalt i selv-ansvarlige skoler og uddannelsesinstitutioner, eller opfordringer om at kommuner og institutioner skal udvikle egne integrationspolitikker, samtidig med at der udformes specifikke krav til integrationens form, dens mål og sanktioner. I forhold til det andet punkt, statens konkrete møde med borgeren, ser vi hvordan personspeci-

fikke udviklingsmål, både kan relateres til borgeren (krav om udvikling) og til velfærdsinstitutionernes arbejde (krav om etablering af projekter, som skal sikre en udvikling af borgeren). Selvom diverse projekter for arbejdsløse, indvandrere, utilpassede unge mv. er forankret i politisk bestemte udviklingsmål og i en kommunal kontekst, som huser denne type projekter, så forventes det, at det er borgeren selv – den arbejdsløse, indvandrer, den utilpassede unge – som er (eller skal gøres) ansvarlig for sin situation.

Fremfor at se denne type modsætningsforhold som paradoksale, hvad de rettelig tager sig ud som, mener vi, at man i stedet skal betragte sådanne indbyrdes modsatrettede tendenser som en afspejling af en ny form for styring. Staten søger således at leve op til liberalismens ideal om frihed for institutionen/borgeren (mindskelsen af statens styring) ved kontinuerligt at fremhæve, at det er institutionen/borgeren selv, der skal være ansvarlig for sin situation, samtidig med at der indføres

Velfærdsstatens institutioner
er i vores optik netop sat i
verden for at forandre og
bearbejde deres klienter,
ikke for blot at anerkende
dem, som de er.

flere og flere styringsteknikker, som formuleres centralt, og hvis formål (udover at sikre en optimal ressourceudnyttelse gennem en omfattende detailstyring) er at hjælpe institutionen/borgeren frem mod den ideale tilstand: at handle ansvarsfuldt, viljestærkt og kontrolleret.

De modstridende udviklingstendenser er ikke kun mærkbare i de strukturelle vilkår for arbejdet, men forplantes også i det konkrete problemdefinerende arbejde, der vedrører både ansatte og de borgere, som udgør velfærdsinstitutionernes målgruppe. I det konkrete møde mellem stat og borger er de offentlige institutioner og deres professionelle en særdeles betydningsfuld faktor, når vi ser på retten til at definere vilkårene for – og indholdet i – arbejdet.

At fremlæse magtens former

Vores genstand i *Magtens former* er borgerens møde med en velfærdsstat, som er under forandring, idet traditionelle velfærdsstatslige fagligheder og ydelsessystemer nu kombineres med en række ny-

liberale styringsstrategier og teknologier. Denne genstand kræver et komplekst magtbegreb. For det første har vi behov for et magtbegreb, der kan indfange den særlige rationalitet eller styringslogik, som kendetegner nyliberalisme. De liberale reformer og magtteknologier, som aktuelt er på spil, opererer med en forestilling om at realisere borgeres og institutioners potentialer for ansvarlig selv-styring. De henviser til begreber om individers myndighed, handlekraft og frihed. Samtidig viser det sig, at den frihed, som borgeren skal bringes til at praktisere, altid tager bestemte former. Derfor opererer den liberale »borgerstyring« altid med bestemte billeder af, hvem borgeren er, og hvad han/hun rummer. Og eftersom der er tale om en forestilling om at *sikre* eller *realisere* dét, der allerede antages at være der (i det mindste latent), såsom ansvarlighed, arbejdsmarkedsorientering og ønske om socialitet, må liberal styring altid skeptisk overveje grænserne for sin egen magt. Den må søge at forme, facilitere og præge individers handlinger og selvforhold, men undgå at overtage ansvar eller

Staten søger således at leve op
til liberalismens ideal om frihed for
institutionen/borgeren (mindskelsen
af statens styring) ved kontinuerligt
at fremhæve, at det er institutionen/
borgeren selv, der skal være
ansvarlig for sin situation

kvæle egen-vilje. Denne form for styring spiller i dagens velfærdsinstitutioner sammen med mere traditionelle former for myndighedsudøvelse, og en central opgave for magtanalysen er at undersøge, hvordan der etableres spidsfindige og overraskende koblinger mellem moderne faciliterende magtudøvelse og mindre spidsfindige former for disciplin, kontrol og suveræn myndighedsudøvelse (behandlingen af flygtninge og indvandrere er et iøjnefaldende eksempel herpå).

For det andet skal magtbegrebet kunne anvendes på et velfærdssystem, som er udspaltet i en lang række faglige og institutionelle systemer, der besidder en faglig lukkethed og autonomi. I et moderne, hyperkomplekst samfund, som har et vidtforgrenet og specialiseret velfærdssystem, er det ikke på forhånd givet, hvordan staten udøver magt i sit møde med borgeren. Statens velfærdsapparat rummer en række specifikke faglige logikker, institutioner og praksisser, som det er forskerens eller den studerendes opgave at fremanalysere – og kritisere. Og til det formål er det nødvendigt med et analytisk perspektiv, som formår at vise, at magten formes i den enkelte institutionelt-faglige kontekst og i det konkrete møde mellem borgeren og velfærdsstaten, og at den derfor ikke skal betragtes som overgribende, universel eller nødvendigvis repressiv. Magtens former skal derfor fremanalyseres som produktive i den forstand, at både borgere og ansatte i velfærdsstaten kontinuerligt reproducerer specifikke praksisformer, som sætter rammer for, hvordan ansatte og borgere både kan træde i forhold til hinanden og til sig selv.

Vi ser således magten som både produktiv, dvs. at den søger at skabe agenterne på en særlig måde (fx behandlere som moralske forbilleder eller borgere som ansvarsfulde), og som singulær og indlejret i en praksis, dvs. den skal undersøges specifikt empirisk.

Forskellige »blikke« på magten

Fælles for sociologiske perspektiver som fx Foucaults, Goffmans, Bourdieus og Luhmanns er, at forfatterne ikke reducerer magt til en herskende ideologi, der kan have installeret sig i de fagprofessionelles forestillinger, eller giver ideologien dens udspring i bestemte klasserelationer og produktionsmåder. Magt må nødvendigvis anskues i sit »udfoldede nærvær«. Vi arbejder derfor ikke med én magtteori, men med en række forskellige so-

ciologiske perspektiver, som er særligt velegnede til at undersøge magten i mødet mellem borger og velfærdsstat. Undersøgelserne kan ske gennem forskellige analytiske indgange, herunder hvordan fx mødet mellem borger og velfærdsstat udspiller sig som interaktion, hvordan mødet formes af specifikke magtteknologier, organisatoriske rammer, felter og bestemte risiko-forestillinger, samt hvordan bestemte historiske vidensformer aktiveres i den professionelle praksis. Disse perspektiver er relevante og effektive i forhold til at vise, at agenterne er spundet ind i (ofte træge) institutionelle strukturerer, som fastlåser og former både de ansattes og borgernes handlinger. På den anden side arbejder vi med strukturer, som ikke er absolut fastlåste eller kan fuldstændig forudbestemmes, fx udsagn, rationalitetsmyter, rolleforventninger, doxa, rammer mv., der kontinuerligt dannes, brydes, forhandles og udøves i de institutionelle praksisser, der danner ramme om borgerens og de velfærdsprofessionelles møde.

Eksempel på magtanalyse: Bourdieu

Pierre Bourdieus sociologiske teori har siden midt i 1970'erne spillet en fremtrædende rolle som teoretisk redskab til at lave analyser af statens rolle som magtudøver og som medvirkende til reproduktionen af social ulighed. Bourdieu lancerer begrebet symbolsk vold for at stille skarpt på den kontrol af mentale opfattelser, som staten – qua en række uddannelser – understøtter, og som reproducerer den sociale orden i sit billede. Pointen hos Bourdieu er, at den enkelte aktør ikke er opmærksom på denne proces og derfor sjældent sætter spørgsmålstejn ved de grundlæggende selvfølgelige forhold, som danner rammen for aktørens handlinger. »Vi fødes ind i en social verden, og det forhold gør i sig selv, at vi tager en række postulater og aksiomer for givne: De kræver ingen officiel begrundelse eller indlæring« (Bourdieu 1996: 152). Vi bliver således ikke kun socialiseret i vores familier, vi socialiseres også i skolen og i alle de øvrige sociale sammenhænge, vi indgår i.

Der er vist ikke nogen tvivl om, at vestlige samfund, herunder også det danske, oversvømmes af en sundhedsbølge i disse år. Stort set alle organisationer – private såvel som offentlige – har inden for de sidste par år sat forskellige sundhedsinitiativer i gang. Der indføres rygepolitik, uddeles skridttællere og tilbydes sundhedssamtaler. Nogle

virksomheder markedsfører sig med, at de tilbyder sundhedsforsikringer, hvis antal ifølge Berlingske Tidende (30. august 2006) stiger med »eksplosiv« fart, ministerierne udvikler nationale sundheds-tiltag, ligesom antallet af avisartikler om fx sundhed og fedme er steget betydeligt.

I Bourdieus terminologi kan vi tale om et sundhedsfelt, som tilsyneladende vinder større og større terræn og som følge heraf bliver mere og mere magtfuldt. Når man fx gennemlæser en række nyere rapporter på sundhedsområdet, tydeliggøres det, at sundhed er blevet til en »metaværdi« (Greco 2004) i det danske samfund, eller i Bourdieus termer et objektivt strukturelt forhold, som der ikke sættes spørgsmålstegn ved. Det, der er til diskussion, er således ikke, om vi skal være sunde, men udelukkende *hvordan* vi mest effektivt får gjort den danske befolkning sund.

Her er tale om et doxisk forhold: det er en selvfølgelighed, at sundhed er et gode, og denne »tavse viden« har, som det vil fremgå i vores lille case-analyse, konsekvenser for de sundhedstiltag, som usunde, overvægtige borgere »tilbydes« (og frivilligt underkaster sig). Sundhedsfeltets objektive strukturer – og de positioner dette felt aftegner – handler således om at minimere usunde borgers risiko for at blive syge, da livsstilssygdomme antages at forringe kvaliteten af borgernes liv, ligesom de præsenteres som udgiftstunge for staten (og derved borgerne).

Symbolisk vold er et begreb, som Bourdieu anvender til at beskrive den proces, hvor aktøren samarbejder om at opretholde en ulige social orden. Det er en proces kendetegnet ved, at aktøren har internaliseret statens principper for kategorisering (i dette tilfælde fx i forhold til begrebsparrene sund/usund, lykkelig/ulykkelig, god livsstil/dårlig livsstil), så han/hun kan opfatte sin egen situation og handlen som problematisk og derfor er moden til nye handlinger.

En dialog om sundhed

Selv om casen viser mødet mellem en sundhedskonsulent og en overvægtig kvinde, vil vi gerne gøre opmærksom på, at man også i det sociale system – fx på en række aktiveringsprojekter – i et stadigt stigende omfang er begyndt at fokusere på danske borgers sundhedstilstand. Fokus på sundhed er m.a.o. ikke længere kun et fokusområde for sundhedssystemet, flere og flere projekter i det so-

cial system har i dag tilsvarende fokus på borgers sundhedstilstand.

I dialogen herunder skal vi se, hvordan en sundhedskonsulent og en overvægtig kvinde, Jytte, i fællesskab får gjort Jyttes livsstil til et problem, der skal gøres noget ved. Bemærk, at det argumentatorisk set er næsten umuligt at sondre mellem sundhedskonsulentens og Jyttes fortælling, eftersom de begge accepterer og reproducerer de doxiske antagelser, som er indlejret i sundhedsfeltet.

Jytte er mødt op til sin tredje sundhedssamtale. Hun skal vejes, have målt sin fedtprocent og derudover tale om, hvordan det går med vægttabet. Afslutningsvis skal hun – i samarbejde med sundhedskonsulenten – underskrive en revideret kontrakt, som indeholder de områder, hun i fremtiden skal arbejde med. Jyttes første udtalelse kommer umiddelbart efter, at det er registreret, hvor meget hun har tabt sig.

Jytte: Ja, det er jo ikke så meget, som jeg gerne ville tabe mig, som jeg sagde, men det er fair nok.

Sundhedskonsulent: Og din fedtprocent er på 44,3. Så den er jo røget ned med en ener i hvert fald. Den får du med. (...)

Jytte: Jeg er godt klar over at jeg ikke har tabt mig de der tre kilo i måneden, som jeg gerne ville, så det er så der, jeg skammer mig lidt over mig selv, fordi – og et eller andet sted er det et spørgsmål om, at jeg ikke er god ved mig selv, fordi hver gang jeg propper noget i munden, jeg ikke kan tåle, så er jeg jo faktisk ikke god ved mig selv. Så straffer jeg mig selv. Det gør jeg jo selvom jeg er en trøstespiser. Så jeg opfatter det faktisk som sådan en straf. Jeg kan jo ikke finde ud af at være god ved mig selv. [Sidste sætning grådkvalt] (...) Det er jo ufatteligt at man vil være så væmmelig ved sig selv, fordi – når man er så tyk som jeg er – jeg skader mig selv, hver gang jeg propper noget i munden, som jeg ikke kan tåle. (...)

Sundhedskonsulent: Men, det er jo noget andet det handler om...

Jytte: Det er jo det, der er problemet. Og jeg straffer jo mig selv hver eneste gang jeg propper sådan et stykke lortebrod i munden. Men det er det jeg mener, jeg skal arbejde mere med mig selv og mit hoved. (...) [Jytte fortæller om sin trang til at spise franskbrød om aftenen. Sundhedskonsulenten indfanger denne trang med metaforen »franskbrødsmonsteret«].

I dialogen herunder skal vi se, hvordan en sundhedskonsulent og en overvægtig kvinde, Jytte, i fællesskab får gjort Jyttes livsstil til et problem, der skal gøres noget ved

Sundhedskonsulent: Så det der er, det er at der foregår jo en kamp – der foregår et spil mellem franskbrødsmonsteret og så Jytte, ikke?

Jytte: Hmm (bekræftende)

[Sundhedskonsulenten foreslår, at Jyttes mand skal hjælpe Jytte med at sige nej til franskbrødet. Sundhedskonsulenten vil herefter vide, hvordan Jytte tror, hun vil reagere på mandens indblanding.]

Jytte: Jeg ville jo nok blive skidesur indimellem (...) men det er jo sådan, at jeg lyver over for mig selv, hver gang jeg spiser (...) og sådan nogle som mig, vi kan ikke tåle at spise et ekstra stykke brød hver dag.

Sundhedskonsulent: Så den omsorg og kærlighed, der kan ligge i...

Jytte: Det er faktisk kærlighed...

Sundhedskonsulent: Måske er det den, der kan være med til at bekæmpe franskbrødsmonsteret. Sådan er det jo nogle gange, at de her monstre, det er sådan nogle, som trænger til en masse omsorg.

Jytte: For det er jo misforstået kærlighed, hvis man bare lader stå til. Og kærlighed gør jo også ondt ind imellem (...)

Sundhedskonsulent: Så du vil gerne konfronteres?

Jytte: Jeg vil gerne konfronteres. Jeg skriver også »mind mig om det«.

Sundhedskonsulent: Ja, ok. Så jeg vil godt have dig til at skrive sådan mere konkret, hvad er det, du gerne vil have, han siger til dig, sådan at du kan huske det, når du kommer hjem.

Jytte:... franskbrød. ... [skriver]

Sundhedskonsulent: Hvad skriver du?

Jytte: Jeg skriver han skal hjælpe mig ved at give mig frugt, han skal fraråde mig at spise franskbrød, og så har jeg da også skrevet, at han kan da godt hjælpe med at lave frugt eller grønt på et fad hver dag eller minde mig om at gøre det [sundhedskonsulentens tre forslag].

[Efter lidt snak afsluttes mødet. Jytte underskriver den reviderede kontrakt].

Reproduktion af sundhedsideologi

Sundhedskonsulentens arbejde kan i bourdieusk perspektiv anskues som et statsligt initieret initiativ, der skal skabe en bedre overensstemmelse mellem de objektive strukturer i samfundet, herunder i sundhedsfeltet, som netop producerer fedme og overvægt som et problem, og så Jyttes mentale strukturer, så hun – efter samtaleforløbet afslutning – vil have internaliseret denne statsligt forankrede viden, der gør hendes livsstil til et problem. Den statsligt autoriserede ideologi er

i denne sammenhæng således et individ, der opfatter overvægt og fedme som et problem, der skal gøres noget ved.

Selve samtalen viser, at vi har at gøre med en person, som helt velvilligt samarbejder om at opretholde en stigmatiserende social orden. Jytte synes, det er »spændende at se på sine tal«, tal som vel at mærke demonstrerer, at hendes livssituation er stærkt problematisk. Tallene har gjort »indtryk« på familien, som også er ved at lære, at Jyttes livsstil er et problem, der skal gøres noget ved. Denne første lille ordveksling viser, at Jytte og hendes familie ikke tidligere har internaliseret statens – herunder sundhedsfeltets – principper for kategorisering, der gør Jyttes livsstil til et problem. Jytte forsikrer herefter sundhedskonsulenten om, at hendes for lave vægttab får hende til at »skamme« sig, og hun illustrerer derved, at hun faktisk har lært (eller i det mindste er ved at lære) det korrekte syn på sin livsstil, også til trods for, at hendes kropsvægt ikke kan »bevise« det. Hun engageres derefter i en temmelig omfattende underkastelsesproces – ikke alene skammer hun sig over sit lave vægttab, hun fortæller også, at hun er »væmmelig« ved sig selv, og hun forsikrer herefter sundhedskonsulenten om, at det er noget, hun skal »arbejde med«.

Det drejer sig om at flytte den social konflikt – som i et bourdieusk perspektiv kan anskues som frembragt af ulige sociale betingelser, der bl.a. producerer systematisk dårlig ernæringsstandard i visse befolkningsgrupper – ind i det enkelte subjekt som en intern konflikt.

Sundhedskonsulenten søger herefter at spore hende ind på en ny kurs, der tilsyneladende består i mere lærdom produceret af sundhedsfeltets logik, som sundhedskonsulenten gerne vil »høre« Jytte i. I passager, der er fraklippet her, forsøger sundhedskonsulenten at få Jytte til at tale om en kamp mellem det, som hun umiddelbart ønsker (franskbrød om aftenen) og det, som hun rettelig ved, at hun bør ønske (ikke at spise franskbrød, at tage sig og blive sund). Denne indre kamp, som sundhedskonsulenten formulerer det, kan anskues som en kamp mellem Jyttes gamle, problematiske identitet og hendes nye, rigtige identitet skabt af sundhedsfeltets logik.

I den sidste del af samtaleudklippet ser vi, hvordan Jytte udsættes for den ultimative prøve. Hun

skal nu tage stilling til en tænkt situation, hvor hendes mand antages at gribe ind i den problematiske fortæring af franskbrød. Sundhedskonsulenten vil vide, hvordan Jytte ville reagere, hvis hendes mand greb ind (dette kan ses som et forsøg på at teste, om hun rent faktisk har internaliseret sundhedsfeltets logik, som gør hendes madvaner og livsstil problematisk). Jytte forklarer, at hun nok vil blive »skidesur« (på manden, underforstået) indimellem, men at hun også godt ved, at han jo gør det for at hjælpe hende. Sundhedskonsulenten hjælper samtalen på vej og foreslår begreber som »omsorg« og »kærlighed« for at beskrive mandens indblanding. Disse begreber griber Jytte prompte (og viser således endnu engang hvor styrende sundhedsfeltets logik er for samtaleudvikling): Hun medgiver, at mandens indblanding jo »faktisk er kærlighed« og at »sandheden« jo ikke altid er »lige spændende at få klasket i hovedet«. Med hendes eget begreb »sandhed« får vi stadfæstet en gang for alle, at vi ikke har at gøre med to aktører, som kæmper om at definere fx det gode liv (hvilket denne samtale ret beset handler om), men derimod med to aktører, som begge reproducerer en sundhedslogik, der kontinuerligt udstiller den ene aktørs livsstil og lyster som problematiske. Her ser vi i al enkelhed, hvordan den symbolske vold virker: Jytte samarbejder om sin egen underkastelsesproces, netop fordi denne føles »naturlig« (den refererer til statens principper for kategorisering). Jytte er således ikke vidende om, at hun er med til at stadfæste en problemidentitet, som underordner hende i relation til sundhedskonsulenten.

Mødet afsluttes med, at Jytte skal nedfælde sundhedskonsulentens gode råd på en kontrakt, som hun derpå skal underskrive. Netop det forhold, at Jytte skal underskrive en kontrakt, kan ses som endnu en reproduktion af det ulige magtforhold, som kendetegner mødet mellem hende og sundhedssystemet. Kontrakten kan som værktøj betragtes anskues som sundhedsfeltets teknik til at skabe bedre overensstemmelse mellem den logik, som råder i sundhedsfeltet, og Jyttes mentale strukturer. Kontraktens skabelon og formål er nemlig ikke udtænkt af en person i Jyttes situation (heller ikke til trods for, at det er hende, der antages at have glæde af den); dens logik og krav er et direkte resultat af sundhedsfeltet, som hun gradvis indoptager, netop ved at hun kontinuerligt under en

række møder tvinges til at revurdere sin situation med afsæt i kontraktens krav til informationer (se i øvrigt Andersens [2003] problematisering af nutidige vestlige samfunds »kontraktliggørelse«).

Vi har i denne artikel af pladsmæssige årsager kun haft mulighed for at præsentere en case og et sociologisk perspektiv fra Magtens former. I denne case viste vi, hvordan Bourdieus begreb om symbolsk vold kan åbne empirien op på en særlig måde: Til trods for, at vores overvægtige person, Jytte, udviser stor samarbejdsvilje over for sundhedskonsulenten, kan samtalen analyseres som en underkastelsesproces, hvor hun aktivt medvirker til sin egen underordning. Det er netop skjulte magtmechanismer af denne art, som Bourdieus sociologi er særlig velegnet til at undersøge.

Vi er klar over at en analyse som denne (og de øvrige analyser, som vi præsenterer i Magtens former) vil kunne læses som en kritik af en række velfærdsinstitutioners konkrete arbejde. Vi vil imidlertid slå fast, at vores kritikbegreb ikke er »absolut«, dvs. at der ikke er tale om en kritik af velfærdsinstitutionernes eksistensberettigelse. Formålet med at fremvise magtens former i statens møde med borgeren, er at stimulere til en kritisk refleksion over de selvfølgeliggørende processer, som dette møde afspejler. Det er processer, som ikke kun er selvfølgelige for ansatte og borgere i velfærdsinstitutionerne, men som i stort omfang også kan ses som samfundsmæssige »selvfølgeligheder«.

LITTERATUR

Andersen, N. Å. (2003)

Borgerens kontraktliggørelse. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1996 [1992])

Refleksiv sociologi: Mål og midler.
København: Hans Reitzels Forlag.

Greco, M. (2004)

»The Politics of Indeterminacy and the Right to Health«, Theory, Culture & Society, 21(6): 1-22.

Høilund, P. & Juul, S. (2005)

Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde.
København: Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003)

At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde. København: Hans Reitzels Forlag.

Mik-Meyer, N. & Villadsen, K. (2007)

Magtens Former: Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren.
København: Hans Reitzels Forlag.

Styring af emotionel modstand – en ›ornli' syg‹ ledelsesudfordring

Dorthe Staunæs,

ph.d. og cand.psych, lektor ved
Institut for Pædagogisk Psykologi
DPU/Århus Universitet (efter 1. august
Institut for Læring) Staunæs' forsk-
ningsfelt er ledelse og styret læring/
subjektivering og diversitet i professi-
onelt organiserede sammenhænge.
Artiklen tager udgangspunkt i empiri-
en fra det forskningsrådsfinansierede
projekt Skolede identiteter og emotio-
ner. Selvledelse i den multikulturelle
skole.

DOST@DPU.DK

Af Dorthe Staunæs, lektor, ph.d.

**Artiklen undersøger de konsekvenser, det kan få for en skoleorga-
nisation, når den sætter sine vante magtordner og modstandsformer
i spil gennem en særlig form for emotionstrimmende ›class room
management‹. Det er en form for magtudøvelse, der frem for at
regulere på enkeltindivider regulerer på relationerne. Artiklen peger
på, at den måde at regulere på, giver en ny ledelsesudfordring.**

[Der er skrevet meget om magtformer i skolen. Både den håndfaste og rå magt, der handler om overgreb og straf og om den mere subtile form for magtudøvelse i skolens organiseringsformer, curriculum og kammeratskabskultur.

Denne artikel handler om de konsekvenser, det kan få for en skoleorganisation, når den sætter sine vante magtordner og modstandsformer i spil gennem en særlig form for emotionstrimmende »class room management« – en form for magtudøvelse, der frem for at regulere på enkeltindivider regulerer på relationerne imellem disse, og som foregår på tværs af den formelle og professionaliserede skole og dens mere uformelle organiseringsformer, som fx kammeratskabskulturen. Den nye magtform er en art følelsesmanagement, hvor grænsen mellem det offentlige (skolen) og det private (elev/kammeratskabskulturen) udviskes, og hvor kammeratlig hengivenhed og emotionel opposition i forhold til skolen forsøges transformeret til medgørlighed og hengivelse til skolens værdier og opgaver.

Elevkulturens sprog og humor vækker ofte bekymring og ønske om tøjring. Det ser man også i DPU-forskningsprojektet *Skoledet identiteter¹* og *emotioner*, hvor lærere bekymrede og igennem mange forskellige teknikker, strategier og magtformer forsøger at styre sproget, humoren og adfærden til orden. Voksnes bekymring over og forsøg på at styre børns sprog og adfærd er ikke noget nyt. Men det er paradoksalt, at en »ornli syg humor og »den sprog« ikke kun udøves af børn og unge, men også kan opleves som en fordring, voksne mænd ikke bare forholder sig til, men forventes og forventer at håndtere klasserummet igennem. I det empiriske materiale fra Havskolen finder man yngre mandlige lærere og vikarer, der fortæller om, hvordan de hacker sig ind på elevkulturen og opnår »street credibility«, og at det er en vej til at lede klasserummet. Ligesom man kan se en skoleleder, der headhunter unge mænd til jobs med »særlige kvalifikationer« og løntillæg og giver dem den opgave at leve sig ind i, holde øje med og transformere drengekulturen indefra. Med andre ord er der gang i en subtil form for »class room management«, dvs. klasserumsledelse, der ikke blot håndterer drengenes modstandskultur med dens forventninger om »ornli syg« humor – som det pt. hedder på ungdomslang – og hårdtslående maskulinitet – som det kunne hedde på forskersprog. Snarere tapper

denne class room management begærligt og direkte af selv samme kultur. Men inden fortællingen fortsætter, og vi ser, hvordan dette foregår, må vi lige omkring den analytiske optik.

Styringsteknologier og følelsernes økonomi

Michel Foucault – og en række forskere inspireret af hans skrivelser – har i talrige artikler beskrevet, hvordan styring/ledelse og forskellige teknikker til at styre mennesker med også producerer identiteter, positioner og følelser. Foucault kalder dette fænomen governmentality, og han giver os begreber for, hvordan magten kan vise sig i forskellige sociale styringsteknologier, dvs. forskellige strategiske måder at handle på andres og egen handling (Foucault 1991). Styringsteknologierne forventes altså at forme og styre mennesker hen imod et bestemt ideal. I skolen handler det strategiske formål om at gøre elever styrbare og dernæst mere »passende« i forhold til skolens mål (fx at gennemføre en uddannelse, lære noget bestemt og udvikle passende og nyttige sociale og personlige kompetencer) og et normsæt (fx tolerance, selvstændighed, ansvar).

Strategisk styring kan spores i fænomener som mål og milepæle, i fraværsskemaer m.m., men strategisk styring kan også forfines ned i forsøg på at styre og skabe de menneskelige ressourcer på bestemte måder, fx bestemte identiteter, oplevelser, følelser og kommunikationsformer.

Som et eksempel på et emotionelt aspekt i styringsteknologisk praksis kan jeg pege på artiklen »Managing in an Economy of Emotion, Not Reason« fra tidsskriftet *Gallup Management* (2004), hvor spørgsmålet om følelser drejes hen i en økonomisk merværdi-tænkning. Artiklen fortæller, at medarbejdere og kunders emotionelle engagement kan veksles til klingende mønt og konkurrenceparametre i det, artiklen kalder, en »emotions-drevet økonomi«. Enhver med et lille gran Marx i hukommelsen ved, at der foregår en varegørelse og udveksling af mange former for menneskeliv. Følelser er en af dem. Gallup-artiklen vejleder os lidt mere konkret i, at virksomheder gennem en art følelses-management er en art økonomi, der kan »skabe merværdi«. Økonomi betyder husbestyrelse og ledelse af menneskers virksomhed, så foruden at pege på den konkrete kapitalisering af følelseslivet, peger metaforen om følelsernes økonomi også på, at der kan holdes hus med følelserne. Man skal

ikke bare føle det, man føler. Der er ræson i strategisk at forvalte og tilrettelægge organisationen sådan, at dens deltagere (ledere, medarbejdere og kunder) kommer til at føle og opleve på bestemte måder, så de påvirker og skaber sig selv og organisationen på bestemte måder. Derfor ser vi også i dag en skov af forskellige styringsteknologier, eller man kunne kalde dem teknoterapeutiske instrumenter som for eksempel coaching, læringspil, kontorlandskaber og mæglingskoncepter, der skal trimme identiteter, følelser og kommunikationsformer den vej, man nu i denne organisation ser som den rette for produktionen af merværdi som fx gennemførselsprocenter og gode karakter i skoleregion. På det sociale område kan merværdien være tænkt som at få folk i arbejde, få et hjem, i gang med en uddannelse el. lign.

Begreber om følelsesøkonomier er også en trend inden for nyere kulturstudier, sociologi og psykologi. Følelser forstås som ikke bare noget, vi har, men noget vi gør, og følelser er på den måde performative og har effekter i forhold til, fx hvordan vi relaterer os til hinanden, vælger handlemåder og opfatter verden. På den måde er følelser producerede, men samtidig produktive, og de kan cirkulere imellem os og transformere verdenen og vores forhold til den på forskellig vis (Ahmed 2004; Sedgwick 2003). Følelser er en kraft blandt andre interagerende kræfter, men følelser er også et out-

put af komplekse kræfter, der så igen kan blive input for bestemte typer af handling, herunder magtfulde handlinger og styringer. I artiklen kredser jeg om den magt, der arbejder på relationerne imellem skolens aktører, og jeg fokuserer på den følelsesøkonomi, der involverer kærlighed, hengivenhed, tåleri, morskab og følelsesmæssig modstand.

Selvstyring: At kunne tåle og hengive sig

For at forstå hvad det er for følelser, der skal holdes hus med i skolen, kan man spørge eleverne om, hvad et medlemskab af skoleorganisationen kan kræve. Adam, en 14-årig skoleelev fortæller:

»Man skal være mentalt rustet for at komme derind, fordi vi er, ifølge vores lærer i hvert fald, så er vi meget hårde, det ved jeg nu ikke, om vi er, men det synes de, at vi er. Vi snakker grimt og mobber og sådan. Du skulle nok kunne tåle at blive kaldt nogle ting. Vi kalder hinanden ting, og nogle gange kalder de mig »perkers«, og jeg kalder Rasmus »fede« og sådan noget, ikke, men det er kun for sjov. Man behøver ikke at kunne snakke sådan, men man skal i hvert fald ikke tage det personligt, hvis der bliver snakket sådan til en.« (Adam, elev)

Man må ikke være for fintfølelse. For »sensi« For at kunne høre til, skal man altså file på følelserne og indrette dem på et passende leje. Men hvem er

I det empiriske materiale fra Havskolen finder man yngre mandlige lærere og vikarer, der fortæller om, hvordan de hacker sig ind på elevkulturen og opnår »street credibility«

»man«, der skal tåle den nedstirren, de ydmygelser og de slag, der giver blå mærker, som drengene taler om som klassens dagligdagskost? Her ser det ud til, at »tåleriet« har en kønnet gennemfarvning. Rasmus siger:

»Man skal kunne tåle lidt sjov, men det er især, hvis man er en dreng, man skal være sådan lidt hård, tror jeg, på en eller anden måde for at kunne klare det og sådan. Man skal kunne tåle. Vi kan godt lide at slå på hinanden. Tit. Så det skal man kunne tåle, og så skal man kunne tåle alle de der bandeord og sådan noget. Det kan være hvad som helst altså. Det kommer an på, hvad man er i humør til og sådan noget. Det er sådan for sjov, hvis der er en, der spørger hvem er det, der har gjort det her, så kan man for sjov sige »din mor« eller sådan noget. Bare for sjov og sådan noget. Der er nogle, der ikke kan tåle det. Det kan være forskelligt altså sådan, men jeg synes, at vi klarer det meget godt egentlig.« (Rasmus, elev)

I citatet fra Rasmus tones tåleriet ikke bare af maskulinitet, men af en særlig form for hårdtslående, sensitivitetsfornægtende maskulinitet (Cawood 2007). Det som ofte genkendes som macho-maskulinitet (Pattman, Frosh & Phoenix 1998).

»Den ornli syg humor og »den sprog«, som vi kan få en fornemmelse af i citaterne ovenfor, udøves ikke kun af indvandrerdrengene fra fattige hjem. Det dyrkes også af drenge, der har den sociale og kulturelle kapital i orden og en hudfarve tættere på hvid. Men den har sine etniske konnotationer hentet fra film, musik og hverdagskultur. Det kan se ud til, at det er det, man på ungdomsslang vil genkende som en »ornli' syg adfærd« og et »ornli sygt sprog«, der siver ind i det øvrige skolerum. Der tales om sex, om over- og underordning, om »gangstas« og perkere, og hænger man lidt ud i aulaen, kan man opleve elever, der er leveringsdygtige i en etnificeret og ganske mandehørmende »bad talk«, et perkerdansk og en humor, der abonnerer på ord som »Wollah, din »ornli' syg gansta«, »bjergkurder«, »Inshallah, jeg boller din mor«.²

Det er »vores sprog« siger blandt andre Adam og indikerer, at sproget, slagene og tåleriet i Havskolens udskolingsafdeling er en oppositionel strategi, men også et hengivenhedsskit, der binder eleverne sammen. Det er »kun for sjov, der er ingen af os, der tager det personligt«, siger drengene og peger på, hvordan ordene bliver ligegyldige i deres ind-

hold, men hvor selve formen er at have det sjovt. Den (selv)styring, eleverne tager om deres følelser, handler således om at afbryde forbindelser imellem ydmygende sprog og personlig ydmygelse og dreje sig selv ind i en retning, hvor der ikke føles ydmygelse. Den måde, man almindeligvis ville have perciperet ord som »jeg smadrer dig«, »jeg boller din mor«, »perker«, »fede« og »bjergkurder« på, eller man kan sige de betydninger, der almindeligvis (men provisorisk) er tilknyttet sådan nogle ord, bliver i drengenes tåleri dekonstrueret, hvorefter ordene tilknyttes andre følelser som fx hengivenhed og etnisk/kønnet tilhør. Denne form for humor og sprog reserveres ikke til udfoldelse i den »private« drengegruppe, men foldes ud i fuldt flor foran de øvrige elever og lærere, og den skaber på den måde følelser af tilhør indadtil og distance til men også erobring af skolerummet.

For lærere og ledere bliver det en ledelsesudfordring at holde hus med de følelser, den »ornli syge adfærd« og »den sprog« producerer i skolerummet (fx ubehag, sympati, antipati, hengivenhed, loyalitet, vrede). Lærerne prøver ad den »psykotekniske« vej med fx små kunstpauser at transformere drengenes morskab til flovhed eller tænksomhed. De prøver gennem elevsamtaler at nå eleverne »helt inde i deres indre hoveder«, som læreren Margrethe formulerer det, og få dem til at forstå, hvad det er for en produktion af følelser, de bidrager til. Men elevsamtaler, projekter og kunstpauser gør ikke eleverne mere styrbare på dette område. Teknologierne transformerer ikke nødvendigvis den følelsesmæssige skolemodstand til deltagelseslyst, og de dirigerer ikke hengivelsen i forhold til de andre elever om til at blive hengivelse til skolen. Snarere producerer disse form for styring nye og for skolen uhensigtsmæssige og afstandstagende følelser. Det får man en fornemmelse af, når drengene siger, at de »bare siger noget« for at slippe ud af elevsamtalerne, at de i elevsamtalerne bare føler sig »grillet« og »står med ryggen mod muren og har fået en kniv for halsen«. Eller, når de som Rasmus, oplever »væmmelse« over at skulle forlade det sprog og den adfærd, man har med vennerne.

Hamit – den legemliggjorte styringsteknologi

Når reguleringen af individer mislykkes, så er det jo, at man som skoleorganisation må prøve at håndtere sin ledelsesudfordring på nye måder. Og det kan jo være på grund af den udeblevne (ønske-

de) effekt, at, som vi skal se i det følgende, de næste styringsforsøg retter sig mod at kile sig ind i og blive en del af relationerne drengene imellem.

I det empiriske materiale fortæller yngre mandlige lærere og vikarer om, hvordan det, de kalder »street credibility« kan være vejen til at blive accepteret af eleverne og vejen til at lede klasserummet. Den følelsesmæssige kraft, der påvirker eleverne i drengekroppe, ser altså også ud til at være virksomhedsfuld i forhold til voksne i mandekroppe. For de voksne opstår der også et begær efter at blive en del af fællesskabet: »Jeg elsker udskolingen(.) sidder sammen med dem og hygger mig med dem og snakker med dem og alle mulige ting(.) og laver deres lektier med dem og sådan noget« (Hamit, lærervikar)

I interviewene fortæller to ansatte, Hamit og Kaspar, hvordan de oplever et behov for at »malebonde« med eleverne. Hamit er 19 år, uudannet lærervikar, og hans krop bærer de tegn, der i samtidens diskurser forbindes med fortællinger om indvandring fra Mellemøsten og muslimsk baggrund. Kaspar er 35 år og meritlærer og hans kropstegn forbindes i en dansk skole med at være hvid, kristen dansker. I mine feltnoter strør de to ansatte om sig med hårdtslående humor og ironiske håndtegn. Der er eksempler på undervisning i rapperen Jokerens tekster med henblik på at »matche« eleverne der hvor de er«. Og i elevsamtalerne kan man høre lærere sige til eleverne at de har skrevet »skodstilet« eller skal lave de »røvsyge« danskopgaver. Hamit, Kaspar og de andre unge mandlige lærere slås korporligt, men i reglen venskabeligt med klassens »homies«, og de er på »skat« med »tøzerner«.

Ord, vendinger og håndslag genkendes fra drengekulturen beskrevet ovenfor, men det interessante her er, at det spilles frem af voksne. Fænomenet med personer i voksenkroppe, der hengiver sig til drengekulturen støttes af skoleledelsen, der har headhuntet Hamit til en lærervikarstilling, fordi han må kunne noget specielt. Også de lidt ældre kvindelige kolleger kalder på de unge lærere i mandekrop med en forventning om, at et maskulint og »etnisk-racialt«/tyrkisk touch kan give noget særligt, fx skabe ro:

»Vi har sådan en morgensamling nogle gange, så sidder der en flok i 7. klasse, 8. og 9., de sidder og snakker. De har bare ikke den her respekt overfor lærerne. Lærerne siger til dem »stille, stille«. Og så ender det

med, at så siger læreren: »Hamit, Hamit kommer du ikke lige herover«, så går jeg derover, og så skal jeg faktisk bare sige et ord. Jeg siger [cocuklar]. Det betyder drenge. Så gør den et eller andet, så ved de godt, at okay nu skal vi lige være stille. Længere var den ikke. Så kaldte de mig over til niende klasse: »[drenge]« og så »[drenge]«.« (Hamit, lærervikar)

Hamit interPELLERES som en *deux ex machina*, der som kaldet hejses ned på skolescenen og med en næsten magisk kommunikation styrer de uregelmæssige til orden. »Cocuklar« lyder det, og ikke nok med, at der bliver stille, så har ordet for stilhed også et køn, der medieret igennem tyrkisk sprogbrug, fletter sig ind i drengekulturen og virker som den kraft, der kan få ro, respekt og fællesskab til at blive grundtonen. Hamit bruges som skolens ventil, mægler og problemknuser. Ja, Hamit træder til som følelstransformator, når elever i vrede nægter kommunikationen og/eller stikker af fra lærerne og skal hentes tilbage. Når Hamit har talt med dem, vender de tilbage igen, hvor lærerne kan »nå dem« – ikke i surhedens eller vredens tilstand, men i en mere fordragelig, samarbejdsvillig følelsetilstand, og hvor de har fået gode råd med på vejen om, hvilke værdier og kommunikationsmuligheder og følelsesudladninger, der kan betale sig i en dansk skole.

Hamits transformative evner bunder i, som han siger, at »jeg er sådan en elevlærer«. Ordet »elevlærer« indikerer, at der sker en glidning i skolens eksisterende positioner og asymmetrier. Skolens skyggeorganisation (Shaw 1997), dvs. den uformelle kultur, blender ind i og formaliseres delvist i den formelle organisation. Foruden at tage elevkulturen op og anvende den får Hamit kontrakt på, at han er lærer med særlige kvalifikationer, og netop disse særlige kvalifikationer kører ham i stilling til løntillæg. Derimod deltager han ikke i de officielle lærermøder med den øvrige lærerstab, men inviteres med til mere ad hoc prægede samtaler med skolelederen, hvor han fungerer som en art sparringspartner for eller oversætter af elevkulturen for skolelederen i forhold til, »hvordan [hun] skal tackle dem.«

Hvad er det for nogle følelsesmæssige kræfter, der sættes gang i, når Hamit træder ind i skole rummet? Og hvad er det for nogle teknoterapeutiske teknikker og følelstrimninger, der støtter op om den styringsteknologi, Hamit ser ud til at

blive? En af disse handler om, som han selv siger, at han »kender dem«:

»fordi at jeg kender nemlig alle de her børn. De er her fra kvarteret, og jeg har kendt dem lige siden, jeg var lille. Hver gang vi spiller fodbold, mig og de:: ældre drenge, så står de altid og ser på: »Hamit, må vi være med?« Så der er en speciel respekt overfor mig, og overfor de her drenge. Begge veje, ik'. Så det er en god styrke her på skolen. De mangler den her respekt overfor de danske lærere, fordi efter jeg er kommet her, så altså når jeg taler med dem, så hører de meget godt efter. Jeg ved ikke om, det er fordi, at jeg er så tæt på dem ik', fordi det kun er tre år siden, jeg har gået på samme skole. Jeg er fra samme baggrund, som de er, altså jeg kan sætte mig ind i deres historie. Jeg er god til at forstå dem. I stedet for en lærer, der bare siger, du har gjort sådan, og det er forkert. Så noget af det forkerte det må også være forståeligt, at man gør som elev.« (Hamit, lærervikar)

I interviewet trækker Hamit på en velkendt opfattelse blandt lærerne om, at hvis man kender eleverne, kan man bedre håndtere dem. Hans måde at kende dem på handler om at være af samme slags som dem: Der er aldersmæssigt ikke så langt imellem ham og dem. 4-5-6 år. Han har gået på samme skole. De bor i samme kvarter, har en indvandringshistorie i bagagen, er en del af et verdensomspændende og dagligt praktiseret muslimsk fællesskab, og de er ikke-hvide, ikke-danske, siger Hamit. Men foruden det bånd, »sammeheden« skaber imellem Hamit og (nogle af) eleverne, er der mere i spil end blot baggrundshistorie og etnisk matchning. Hamits måde »at kende på« kommer også i stand qua en noget anden type kommunikations- og følelseshåndtering end den almindelige lærerstabs:

»Jeg kan huske en situation, hvor at det var med to små drenge i anden klasse, hvor jeg kommer forbi. De er også indvandrerbørn. Jeg kan ikke huske, hvilken nationalitet. Det var ikke min nationalitet, men alligevel så er det samme kultur, dem fra østen af. De har været oppe at skændes lidt, og de forstår ikke, at læreren ikke forstår, hvorfor er de så sure på hinanden, hvis han bare har sagt det her ord? Det er noget stort noget, men det forstod læreren ikke. Så tænkte jeg, jeg må lige gå over og snakke med dem her, fordi det kan godt være, at hun ikke lige har sat sig så meget ind i

Følelser forstås som ikke bare noget, vi har, men noget vi gør

det her. De råbte også bare helt vildt af hinanden, og hun havde ikke helt styr på, hvordan hun skulle tage fat på de her to elever. Så gik jeg så over og satte mig, og så gav jeg dem lige en nøgle og sagde: »her vi starter med at snakke, og ham der har nøglen snakker«. Så fik den ene af dem nøglen, og så begynder han at snakke, snakke, snakke, og så gav vi nøglen videre, og så snakkede han. Så forstod vi lidt bedre den her situation.« (Hamit, lærervikar).

Som eksemplet viser, bliver Hamits elevkendskab til igennem semiterapeutiske og coachende teknikker. Han lærer de konfliktende elever om dialog og turn-taking og som i par-terapeutiske sessioner lytter de til den anden i afmålte minutter, og som i Anger Management-programmer lærer de at håndtere temperamentet gennem kognitiv kontrol og dermed undgå følelseseksplosioner. Frem for at gøre sig selv til afgørelsesinstans, udstyrer han eleverne med sin nøgle til skolen (!), der som en »numå-du-tale-artefakt« cirkulerer imellem eleverne, indtil de har nået en fælles forståelse, der også rummer skolens. Han flytter autoritetsformen og forbeholder sig ikke retten til at dømme. Frem for at dømme og disciplinere taler han om forståelse, ja måske en art tilgivelse: »Noget af det forkerte, det må også være forståeligt, at man gør som elev«. Hamit pendler ind og ud af skolens positioner, og han formår at hacke sig ind på såvel lærerkulturens som elevkulturens koder og formidle disse videre til den anden lejr:

»Så begyndte jeg så at forklare dem lidt: »ja, men sådan skal du ikke« og »det er forståeligt nok, at du bliver sur på ham, men prøv at tænk her (jeg ved ikke,

om hun mente Danmark) men her i skolen i hvert fald, der er det anderledes. Siger han det her om dig, så er det ham, der har gjort noget galt, slår du ham, så er det dig, der får skylden. I starten var det dig, der var offeret, men nu er det dig, der den skyldige, fordi du har slået ham.« »Jamen, han sagde det der?« »ja, og det er forståeligt, at du slår ham, det havde jeg nok også selv gjort, men det er forkert.« Så jeg prøver at sætte mig ind i ham og sige ligesom om, at jeg er på hans side ved at sige til ham, at det havde jeg nok også selv gjort, men alligevel sige til ham, at det er forkert.« (Hamit, lærervikar).

Han er en spillende træner, der har det legende aspekt in mente, for som han siger »Man skal også selv lege med«. Eller med mine ord, man skal også sætte sig selv i spil. Hamit gør sig midlertidigt til en af dem. Han gør sig selv og sin krop mindre ved at sætte sig ned blandt eleverne i stedet for at stå op, når han taler med dem, gør sig venner med dem, som han siger, og »går ned på deres sprog«. Han sørger for, at de forstår hans bevæggrunde og forlanger det samme af eleverne, som han giver dem: en grundlæggende respekt, forståelse og solidaritet med dem som mennesker, men ikke nødvendigvis med det, de gør:

»Den bruger jeg rigtigt meget: at sætte mig ind i det, så de tænker »åh, Hamit han forstår os, men så bliver jeg det, de lige har gjort. Jeg bliver først ligesom gode venner med dem [...] i gåseøjne, så satte jeg mig ned og sagde: »Prøv at hør hvad er der sket?« (Hamit, lærervikar)

Hamit anvender nogle ganske andre kommunikationsformer end de øvrige lærere. Her skal eleverne ikke nødvendigvis sætte sig ind eller forstå lærernes bevæggrunde for at gøre, som de gør. Eller omvendt. Den form for symmetrisk dialog er næsten umulig for den skoleleder eller de lærere, der oplever at autoriteten og de etablerede positioner må holdes skak. Når lærerne almindeligvis taler om fordelene ved at kende eleverne, handler det om, at de gennem dette kendskab kan finde ud af, hvad der er det bedste i forhold til barnet. De spørger ikke til eleverne for at få viden om noget nyt, at få barnets perspektiv eller en anden vinkel. De fortæller eleverne, hvordan tingene hænger sammen, og når de spørger for at »nå den anden« er det med henblik på at disciplinere eleven til orden. Kommunikationen baserer sig i disse situationer ikke på at finde ud af noget nyt, men om at undgå at lave selvfølgelighedsopbrud og at fastholde monopolet på sandheden.

Lærervikarfiguren, som Hamit fremviser, bliver til i den kile, der er mellem på den ene side en magtform, der afkræver og kultiverer elevernes selvledelse (fx gennem social teknologier som samtalen kan være.) og den magtform, der fordrer

monopol på autoritet og sandhed (se også Staunæs 2004). Så lærervikaren Hamit stabiliserer på sin vis skolens destabiliserede magtformer, lapper på dets hullede system. Men hans praksis gør samtidig modstand mod netop monopolmagten. Dermed destabiliseres begge magtformer.

Overgørelser med etnisk-rationale konsekvenser

Men Hamits praksis ville ikke virke, hvis den ikke havde følelsesmæssige støtte. Hvis ikke eleverne ville tro på og hengive sig til ham. For hvordan skal vi forstå ham? Som spejder eller spion? Det afhænger i bogstaveligste forstand af øjet, der ser og blikket, der læser. Her må vi gå tilbage til Hamits ide om »at kende dem«. Kan andre lærere/voksne på skolen gøre som Hamit? Jeg spørger, om de øvrige lærere fx kunne sige »[drenge]« og få ro i flokken, men den type praksis ville blive mødt med latterliggørelse, siger Hamit.

»Jeg tror, at [eleverne] ville grine. Først og fremmest er det også, fordi, at jeg er fra kvarteret der. De kender mig alle sammen. Jeg er ligesom en storebror for dem alle sammen. Indvandrere, de samler sig i en stor

Måske opdager eleverne slet ikke styringen, når det er Hamit i den 19-årige unge mandekrop med sorte udlændingetegn, der legemliggør styringen

flok, når der er et eller andet problem. Det er den her kultur, man har. Det er meget religionen. Mest religionen. Det kan godt være, at du er ikke-dansk lad os sige, at du er mørk, men du er kristen. Så er de[n] ikke hjemme. Det er fordi, at religionen binder os også alle sammen.» (Hamit, lærervikar)

Så det handler altså ikke kun om Hamits kendskab og handlinger. Det handler også om, hvordan eleverne genkender ham som noget bestemt, og derfor har bestemte forventninger til ham. Han installeres som en art storebror, med hvem der associeres en særlig type følelsesmæssig respekt. Ikke bare respekt som menneske eller som voksen, men en familiemæssig respekt indlejret i en etnisk-racial, religiøs og patriarkalsk orden. I Hamits italesættelse er der altså ikke mange muligheder for, at andre voksne på skolen kan gøre det samme. Men der en, der ifølge Hamit, kan. Det er læreren Kaspar, som jeg nævnte tidligere. Hamit siger om Kaspar:

»Han er også god til at sætte sig ind, og han giver også lidt længere snor til folk(.) De må godt lige skubbe lidt til ham, og han må godt lige skubbe lidt igen, ik'.« (Hamit, lærervikar)

Her noterer jeg mig, at den hårdtslående adfærd, hvor man »skubber lidt« og »tåler lidt« i Hamits øjne opfattes som en del af den lærerfaglige dygtighed. Men oplever eleverne Kaspars skubberi på samme måde som Hamit gør? Ikke altid kan vi høre, hvis vi lytter til Bilal:

»Han var mere efter, lad mig sige de sorte. Han gør det ikke på samme måde overfor danskerne og mig. For eksempel stod jeg udenfor døren. Det gjorde dem danskerne fra vores klasse også, ik. Så tager han mit hoved sådan der ned, og så kaster han mig ned. Jeg tror, hvis han havde gjort det på danskerne. Det tror jeg ikke, han havde gjort, men han gør det sådan set på mig(.) Altså, slog mig næsten rent faktisk(.) han tog fat i mig her, og så strammede han mig og så kastede han mig ind i klassen.« (Bilal, elev)

Vi kan ikke vide, om Kaspar har gjort som Bilal fortæller. Men det vigtige her er ikke, om Kaspar har kastet rundt med Bilal, men hvordan Bilal og de øvrige drenge læser og forstår det, Kaspar gør. I Bilals fortælling er det ikke tegn på faglig dygtighed. Det ser snarere ud som om, at når Kaspar opfører sig »ornli sygt«, ja så overgår han elev-lærerfiguren, og så bliver effekten ganske tricky. Det er

som om, at når Kaspar låner af drengekulturen, så produceres der ikke følelser af »sammehed«, hengivenhed og forståelse. Derimod produceres der følelser af afmagt.

I Bilals fortælling får disse mekanismer oven i købet en etnisk-racial toning: »Han var mere efter, lad mig sige de sorte«. Vi kan ikke vide om, Kaspar »er mere efter de sorte«. Men Bilal oplever det sådan og han fortsætter:

»Han [Kaspar] sagde sådan: »Nu er Mehmet, gået ud af skolen, og nu er Bülent og Hassan ikke her til at trække dig ned mere. Hvis du ikke tager dig sammen, så skal du ud af skolen, så bliver du smidt ud af skolen. Og han siger også sådan. Vi lavede sådan sjov, ik, så sagde jeg sådan: »må jeg give dig en »baf«, så sagde han: »Jeg kunne næsten ønske mig, at du gav mig en »baf«, så kunne jeg få dig ud af skolen uden problemer.« Altså, jeg sagde det for sjov. Han tog det alvorligt faktisk. Det har ikke noget med misforståelse at gøre.« (Bilal, elev)

Racisme er for mange elever med etnisk minoritetsbaggrund en mulig tolkning, der ligger lige for (Staunæs 2004), og det er måske netop i muligheden for at etnificere og racialisere problematik-

ker, at den hårdsående, sensitivitetsfornægtende malebonding anvendt som læreres styringsstrategi balancerer på en knivsæg og nemt transformeres fra sjov til alvor.

Magt og ballade

I en del litteratur om magt i organisationer og institutioner beskrives ironi, humor og anden ballade, som de domineredes måde at gøre de dominerende ufarlige på, (se fx Wahl et al. 1998), og sådan kan man jo også forstå den »ornli syg humor og den sprog«, drengene har etableret i skolerummet. Men når lærerne tapper af den, ser det ud til, at der kan foregå noget ganske subtilt, idet det bliver en art følelsesmanagement, hvor grænsen imellem det offentlige (skolen) og det private (elev/kammeratskabskulturen) udviskes, og hvor kammeratlig hengivenhed og emotionel opposition i forhold til skolen forsøges transformeret til netop underkastelse i forhold til skolens værdier og opgaver. Man kan få den mistanke, at når lærerne tager elevernes redskaber op, gør dem til egne, krydser positioner, bliver elevlærer og undertiden overgår figuren, og når eleverne går med, ler og bonder med lærere og lærervikarer, ja så kan der være tale om en raffineret måde at absorbere modstand på og

gøre den ufarlig. Det er en omvending, hvor bal-
laden absorberes og gøres ufarlig igennem sit eget
våben. Læser vi på den måde, bliver det let at se læ-
rernes praksisser som en art humor-imperialisme,
hvor elevernes territorier koloniseres og udbyttes³.
Måske opdager eleverne slet ikke styringen, når
det er Hamit i den 19-årige unge mandekrop med
sorte udlændingetegn, der legemliggør styringen,
men først når det er 35-årige Kaspar med leverpo-
stejfarvet håret og hvide lemmer. Man kunne jo
spørge, om Hamit-figuren og dens etnisk-racia-
le tegn narrer eleverne til hengivelse og opgivelse
af følelsesmæssig modstand mod skolen? Eller/og
narrer magten også Hamit selv, når den foregiver
at aflyse autoriteten, men kun foretager en sus-
pendering midlertidigt?

Men med Hamit som styringsteknologisk ind-
greb og siden hen Kaspars forsøg på samme praksis
sætter skoleorganisationen også sine vante magt-
tordner og modstandsformer i spil. Dermed får
drengenes modstandsformer på sin vis også en
disorganiserende effekt på såvel måden at bedri-
ve class room management på som på autoritets-
strukturerne (Mulkay, her fra Mik-Meyer 2007).
Hverken autoritet, hierarki eller lærerpraksis går
uberørt hen. I nogle sammenhænge får eleverne
faktisk mulighed for at blive hørt, for at lære noget
nyt, agerer på nye måder og for at indgå i andre og

mere gensidige typer af relationer med såvel deres
med-elever som deres lærere. På den måde er der
ikke kun tale om absorbering eller underkastelse,
men også om vitale transformationer af skoleor-
ganisationen indefra. Udfordringerne af det, der
allerede er etableret, det, der allerede gøres og den
magt, der allerede udøves kommer ikke kun fra
drengenes emotionelle modstand, men også fra
lærere, vikarer og skoleledere, der investerer tid,
penge og sig selv i nye magtformer og styringstek-
nologier. De følelser, der er involveret i malebon-
dingen cirkulerer rundt, og de inviterer de voksne
til at forvalte og transformere deres begær, autori-
tet, positioner og lærerpraksisser på nye måder.

Hvordan der så skal holdes hus med de følelser
af (etnisk-racialiseret) afmagt der, som vi så i si-
tuationen med Bilal, også kan forekomme, ja det
bliver en ny ledelsesudfordring. Måske en »ornli
syg en«.

LITTERATUR

Ahmed, S. (2004):

The Cultural Politics of Emotion. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Cawood, S.H. (2007):

Velkommen til Pussyland. Unge positionerer sig i et seksualiseret medielandskab. Ph.d.-afhandling. København: DPU/Århus Universitet.

Foucault, M. (1991):

Governmentality. I G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (eds.): The Foucault Effect: Studies in Governmentality. Chicago: Chicago University Press.

Mik-Meyer, N. (2007)

Interpersonal Relations or Jokes of Social Structures? Laughter in Social Work, Qualitative Social Work, vol. 6(1): 9-26.

Pattman, R., S. Frosh & A. Phoenix (1998):

Young Masculinities. New York: Palgrave

Sedgwick, E.K. (2003):

Touching feeling. Affect, Pedagogy, Performativity. Durham & London: Duke University Press

Shaw, P. (1997)

Intervening in the shadow systems of organizations. Consulting from a Complexity Perspective. Journal of Organizational Change Management, Vol. 10 No. 3: 235-250

Staunæs, D. (2004):

Køn, etnicitet og skoleliv. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Staunæs, D (2007):

Subversive analysestrategier eller governmentality med kjole, fjerboa og sari. I J. Kofoed & D. Staunæs (red.): Magtballader. 14 fortællinger om magt, modstand og menneskers tilblivelse. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.

Wahl, A., C. Holgersson & P. Höök (1998):

Olroni og seksualitet. Stockholm: Om ledarskap och kön. Carlssons

NOTER

1. Det empiriske materiale er produceret i 2005 og hentes fra det forskningsrådsfinansierede projekt Skolede identiteter og emotioner, og det består af feltnoter, videooptagelser af ca. 60 elevsamtaler fordelt over 4 forskellige 7. og 8.klasser, lydoptagelser af lærerteamsamtaler, interview med lærere, elever og ledere.
2. Har man som læser brug for lidt mere lyd på, hvad sproget går ud på, kan man med fordel se DR2's julekalender Yallerup færgeby.

3. I anden psykologisk og sociologisk forskning kan man også finde litteratur om hvordan de der traditionelt ses som de dominerende, de professionelle, lederne, lærerne osv. anvender humor som en måde at håndtere deres arbejdsopgaver og mindske distance imellem forskellige positioner. Fx viser Nanna Mik-Meyer (2007) i sit studie af socialrådgivere, hvordan socialarbejderen forsøger at komme i kontakt med klienten igennem en blød stemme eller en serie af jokes. Forsøger at etablere en uformel, komfortabel kontakt med klienterne, og hvordan denne latter producerer frustration, irritation og afstand imellem positionerne som klient og socialarbejder.

Maria Appel Nissen,

ph.d, adjunkt i teorier om sociale forandringsprocesser, Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet. Maria Appel Nissen forsker i socialt arbejde med fokus på socialt arbejdes samfundsmæssige, organisatoriske og professionelle aspekter og på viden- og refleksionsformer i socialt arbejde. Underviser på socialrådgiveruddannelsen og Den Sociale Kandidatuddannelse, Aalborg Universitet.

Lars Uggerhøj,

socialrådgiver og ph.d., lektor og studieleder ved Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet. Lars Uggerhøj har gennem 30 år bl.a. beskæftiget sig med udvikling og kvalificering af praksis i socialt arbejde – tidligere som praktiker og nu som forsker, underviser og forfatter. Han er medforfatter til flere artikler og bøger om magt og socialt arbejde.

Magt og forandring i socialt arbejde

Inger Bruun Hansen,

cand.mag. og ph.d. i læreprocesser. Lektor ved Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet. 1989-1994 underviser for voksne sindslidende og forskellige handicapgrupper. Hun har fra 1994 forsket i forandringsprocesser for sindslidende og alkoholmisbrugere. Underviser på socialrådgiveruddannelsen og Den Sociale Kandidatuddannelse på Aalborg Universitet.

Anne Breumlund,

cand.mag., tillægsuddannelsen DJ og ph.d. i læreprocesser. Lektor ved Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet. 1987-1994 underviser for voksne sindslidende. Hun har siden 1994 forsket i forandringsprocesser for sindslidende og alkoholmisbrugere. Underviser på socialrådgiveruddannelsen og Den Sociale Kandidatuddannelse på Aalborg Universitet.

Af Anne Breumlund, lektor, Inger Bruun Hansen, lektor, Maria Appel Nissen, adjunkt og Lars Uggerhøj, lektor

Artiklen undersøger, om og hvornår magt kan være konstruktiv i det sociale arbejde. Artiklens påstand er, at magt kan være produktiv – og at produktiv magt opstår i et samspil mellem socialarbejder og klient, hvor konkrete relationer forhandles, afprøves og måske gradvist omformes.

[Inden for de seneste år er der udkommet en række bøger, der fokuserer på magtrelationer i socialt arbejde (Järvinen m.fl. 2002, Järvinen & Mik-Meyer 2003, Mik-Meyer 2004). Ved at kaste et kritisk blik på socialt arbejde som fx et magtfuldt møde mellem »system« og »klient« eller som et møde, hvor kun bestemte klientidentiteter er mulige, har disse bøger bidraget til diskussion og refleksion. De har bidraget til en kritisk refleksion over, at socialt arbejde og den hjælp, som socialarbejdere yder, ikke altid og alene er at gøre det gode overfor klienten. Det sociale arbejde er betinget og formet af institutionelle hensyn, som fx bestemte professionelle problemopfattelser.

Der er god grund til at tage højde for dette perspektiv. Kritiske refleksioner over, hvordan det sociale arbejde er forbundet med magt er nødvendige, bl.a. fordi socialt arbejde ofte er forbundet med en myndighedsfunktion og/eller indbefatter normative vurderinger herunder vurderinger af, hvad der er normalt eller unormalt, godt eller skidt. Manglende opmærksomhed på magtens former, både de formelt retlige og de mere uformelle, som er indlejret i det sociale arbejdes institutionaliserede forventninger og arbejdsformer, kan fx resultere i en manglende forståelse eller lavere tolerance overfor klienternes egen oplevelse af deres situation, deres adfærd eller problemopfattelser (Nissen 2005).

Bogen *Magt og forandring i socialt arbejde* (Nissen, Pringle & Uggerhøj 2007) forsøger imidlertid at koble en kritisk refleksion over magt i socialt arbejde med en konstruktiv refleksion over mulighederne for forandring i og af det sociale arbejde. Bogens syv kapitler er forfattet af ti forskere fra forskningsmiljøet FoSo (FOrskning i SOcialt Arbejde) på Aalborg Universitet, der på forskellig vis beskæftiger sig med det sociale arbejdes komplekse og praktiske problemer. Tanken har været at nytænke og give et konstruktivt blik på det sociale arbejde. Bogens kapitler holder sig sensitive over for, hvordan hjælp er muligt, og hvordan en konstruktiv anvendelse af magt også rummer muligheden for positive forandringsprocesser. Bogen fokuserer netop på magt og forandring og gør det ud fra antagelsen om, at magt er produktivt, og derfor også kan bidrage til positive forandringsprocesser hvis magt anskues og anvendes refleksivt. Dette perspektiv er ikke baseret på en naiv, ureflekteret antagelse om, at socialt arbejde som hjælp altid er godt, nødvendigt, gavnligt eller fungerer uafhængigt af et normaliseringsprojekt (jf. Järvinen m.fl. 2002:191-193), men baserer sig nærmere på en opfattelse af, at socialt arbejde trods det, at det også er forbundet med problematiske aspekter, er en vigtig opgave for samfundet og rummer muligheden for at hjælpe klienter. Heri ligger indirekte en

normativ antagelse om, at det sociale arbejde har en vigtig og nyttig funktion i et moderne (kapitalistisk) samfund, og at det sociale arbejde – som en særlig velfærdsstatslig ydelse – også kan have positiv betydning for individer såvel som samfundet. En forudsætning for at kunne tage sådant et normativt standpunkt er, at man har modet til at indlade sig på – ikke en endegyldig definition – men en nuanceret diskussion om, hvad der er godt socialt arbejde, for hvem og hvordan det opnås, og følgelig i hvilke situationer og i hvilken form magt kan have en positiv betydning. Det er på ingen måde en enkel diskussion, men det er en diskussion, som socialarbejdere i praksis må reflektere over, ligesom de må forsøge at gøre deres refleksioner gældende i forhold til den måde, de praktiserer socialt arbejde på.

Bag om magtbegrebet – den enkelte og fællesskabet

Magt er og har altid været et fremtrædende tema i refleksioner over socialt arbejde. Magtrefleksioner er blevet knyttet til den såkaldte, dobbeltfunktion, dvs. at socialt arbejde både skal afhjælpe sociale problemer med udgangspunkt i klientens ønsker og behov for hjælp og samtidig rumme kontrol – herunder kontrol med ressourcer (Hillgaard & Keiser 1981:27, Meeuwisse m.fl. 2002:38). I det sociale arbejde er der indbygget en nødvendig balance mellem individets behov og samfundets behov, og betydningen heraf for handlemuligheder i det konkrete sociale arbejde. På et mere abstrakt plan handler denne refleksion om balancen mellem individuel frihed og samfundets behov for orden. Er individet i udgangspunktet et autonomt væsen, der har behov for at handle frit, men som socialiseres og normaliseres ind i en bestemt samfundsorden? Eller er individet i udgangspunktet et socialt væsen, der har behov for sociale relationer og et fællesskab for at kunne realisere handlemuligheder og derigennem sig selv? Med dette afsæt drejer socialt arbejde sig både om at øge mulighederne for individuelle handlemuligheder og for social inklusion i en respekt for det enkelte menneskes behov og opfattelse af det gode liv. Socialt arbejde handler dermed om, hvordan forandring, trods vanskeligheder, er mulig.

Det er efter vores opfattelse ikke så tit, at der sættes fokus på, hvordan sociale relationer potentielt kan muliggøre positive forandringer i indivi-

ders liv og udvide deres handlemuligheder. I nyere forskning om socialt arbejde er der mere fokus på magtbegrebet og på, hvordan individets frihed begrænses eller krænkes af sociale relationer. Et eksempel er nogle af de analyser, der præsenteres i bogen »Det magtfulde møde mellem system og klient« (Järvinen m.fl. 2002). Disse analyser tegner en magtforståelse med inspiration i teoretiske og analytiske arbejder af Pierre Bourdieu, Michel Foucault og Erving Goffman. Det fører for vidt at gennemgå disse teoretiske og analytiske arbejder detaljeret, men kendetegnende for dem er, at de rummer muligheden for at se samfundet som bestående af »felter«, »diskurser« eller »institutioner«, der på magtfuld vis socialiserer, disciplinerer eller definerer individet til at passe ind i en særlig klassemæssig, styringsmæssig eller institutionel orden, – ikke med tvang, men gennem selve det, at individet tildeles og dermed påtager sig en særlig habitus, subjektivitet eller identitet. Det, der gør det muligt, er de logikker, diskursive ordner og institutionelle rammer, som gør sig gældende, og det doxa – de sandheder eller diffuse faglige regler og selvforståelser – som tjener til at opretholde dem. Dvs. at magten ikke skal findes i selve den synlige tvang, men i den usynlige magt, der virker i sociale relationer og sætter sig igennem via individet. Foucault siger om denne magt: »Denne form for magt, der kommer til anvendelse i det umiddelbare hverdagsliv, kategoriserer individet, stempler ham igennem hans egen individualitet, binder ham til sin egen identitet, pålægger ham en særlig sandhed, han må genkende i sig selv. Det er en form for magt, der gør individer til subjekter.

Der er to betydninger af ordet »subjekt«: subjekt for en anden gennem kontrol og afhængighed, og bundet til ens egen identitet gennem selverkendelsens samvittighed« (Foucault 2000:331). Bourdieu ser magten som funderet i sociale forskelle i samfundet og som en magt, der virker og opretholdes symbolsk. Han taler derfor om symbolsk magt som »magten til at konstituere det givne ved at udsige det og påvirke omgivelserne ved at påvirke deres læsning af en bestemt fremstilling af verden« og som en magt, der »opererer i kraft af en bestemt relation, som skaber tillid til legitimiteten af de ord, der bliver sagt, og til de personer, der udtaler dem, og fungerer kun i det omfang, de, der udsættes for den, anerkender dem og udøver den« (Bourdieu & Wacquant 1996:132-133). Goffman

taler ikke så meget om magt, men om hvordan institutioner, der har til hensigt at forandre mennesker, skaber et univers, der kræver tilpasning til bestemte roller, og dermed krænker og berøver individet dets frihed til at veksle mellem og medvirke til at definere forskellige roller. »Magten« er ikke en strukturel magt, men en symbolsk magt, der er indlejret i fx de daglige rutiner og interaktioner og de deri indbyggede definitioner af, hvad der fx er muligt og ikke muligt. Denne magt opretholdes af diffuse regler, hvis uigennemskuelighed skaber et »autoritetssystem, der har karakter af Echelon; en hvilken som helst i gruppen af ansatte har visse rettigheder til at disciplinere en hvilken som helst i gruppen af beboere... I kraft af dette Echelonlignende autoritetssystem og reglementer, der er diffuse, ukendte og strengt tvungne, kan man forvente at beboere, særligt nyankomne, lever med en kronisk angst for at overtræde reglerne og for konsekvenserne af at overtræde dem« i en sådan grad, at »der sker overgreb på handlingens autonomi« (Goffman 1974: 43,46).² I alle tre tilfælde er der således tale om en relativt gennemgribende form for magt, der påvirker individets selvforståelse samt dennes måde at tænke og handle på. Det betyder ikke, at forandring er umulig, blot er det svært at se, hvordan forandring kan ske gennem de sociale relationer, som individet indgår i, fordi de altid synes at tjene opretholdelsen af et felt, en diskurs eller en institutionel orden. I det sociale arbejde er feltet, diskursen eller den institutionelle orden bl.a. knyttet til selve forestillingen om, at hjælp er nødvendig, men når man analyserer socialt arbejde ud fra disse perspektiver, kan det være svært at forestille sig, at hjælp kan skabe positive forandringer.

Det synes mere oplagt at se det sociale arbejdes praktikker og den enkelte socialarbejder som »repræsentant« for et felt, en diskursiv eller institutionel orden, der er mere optaget af at opretholde eksisterende magtstrukturer eller forhold, end at skabe positive forandringer. Undersøgelser ud fra disse perspektiver kan potentielt overbetone socialarbejderens rolle som »systemre-præsentant« og underbetone socialarbejderens refleksioner over deres egen rolle samt deres forsøg på at »udvide« handlemulighederne inden for rammerne af systemet. Derfor kan de også overse, at hjælp i nogle tilfælde kan være baseret på fx gensidige interesser eller et samarbejde med socialarbejder og kli-

ent. Endelig kan de gøre det svært at forestille sig, at klienter ligesom socialarbejdere kan være i et dobbelt dilemma, fx at de både ønsker at kunne bestemme over eget liv og også ønsker at være en del af et fællesskab, som både tilbyder og forventer noget, men heller ikke altid ved, hvordan dette er muligt. Hos Foucault, Bourdieu og Goffman betyder det, at forandring for det meste drejer sig om, hvordan individet kæmper mod fremherskende sociale forventninger og frigør sig fra dem. Fx siger Foucault, at modmagt er mulig, hvis individet frigør sig fra eksisterende subjektiveringer (Foucault 2002:347). Bourdieu vurderer, at det er muligt for den enkelte at gennemgå en bevidstgørelse, hvor han/hun reflektivt frigør sig fra de tanker og videnkategorier, man er blevet socialiseret ind i (Bourdieu & Wacquant 1996:18). Goffman forestiller sig, at individet kan lave »undvigelsesmanøvrer« eller »tricks« for at udvide sine handlemuligheder (Goffman 1974:172). Det betyder omvendt, at det bliver svært at forestille sig, at frigørelse kan ske gennem sociale relationer herunder gennem socialt arbejde fx i betydningen muligheder for indflydelse, social deltagelse og social inklusion til nye handlemuligheder.

Det sociale arbejdes kompleksitet

– den relative magt og frihed

Vores opfattelse er, at især sidstnævnte – frihed – er et problem, hvis man ønsker at indfange kompleksiteten i socialt arbejdes refleksioner og virkemåder samt i menneskers liv og forandringsprocesser. Socialt arbejde rummer for os at se magt, der både kan virke dominerende, undertrykkende og krænkende, men også kan virke som katalysator for positiv forandring. Det hænger sammen med en antagelse om, at individer både har behov for autonomi, frihed samt ret til at bestemme over eget liv, og er afhængige af sociale relationer og af at være en del af et fællesskab. Den antagelse bygger på psykologiske, sociologiske og socialpsykologiske teorier om, at fravær af sociale relationer og mangel på socialt samspil kan medføre individuel lidelse og social eksklusion. Klienter er ikke kun klienter i et socialt system, men mennesker med forskellige livserfaringer, som indbefatter ulykkelige, traumatiske oplevelser og udstødelse fra sociale sammenhænge. For disse mennesker er den individuelle frihed og oplevelse af autonomi måske ofte begrænset. At genvinde oplevelsen af autono-

mi, frihed og deltagelse i mange tilfælde kan ske i et samspil med andre.

Vores opfattelse er, at samspillet med andre altid er forbundet med konflikt eller intersemodsætninger – eksempelvis modsætninger mellem egne og andres forventninger eller modsætninger mellem forskellige ønsker og behov. Disse interesseforskelle hverken kan eller skal løses som traditionelle konflikter ved, at nogle med magt tvinger andre til noget. Løsningen er nærmere en forhandlet eller mere dynamisk magt, hvor der både forekommer begrænsninger på nogle områder og handlemuligheder på andre på forskellige tidspunkter – dvs. i en proces. Og en proces, hvor belysning af eventuelle interesseforskelle er lige så central som (op)løsning af disse. Det er med andre ord en magtforståelse, som ikke ser magt alene som et ulige nulsumspil. Det er også en magtforståelse, som især vurderer magt i forhold til hvordan, i hvilke situationer, over for hvem og i forhold til hvad magt udøves, og som dermed interesserer sig for, hvilke konsekvenser udøvelsen af magt igennem det sociale arbejde har – dvs. de forandringer det medfører. Det betyder endeligt, at det er en magtforståelse, som både forholder sig til magt og forandring, og som »dykker ned« i de komplekse interaktions- og forandringsprocesser, som pågår i socialt arbejde. Denne forståelse kan være med til at belyse de ofte ikke-belyste intersemodsætninger, der eksisterer blandt aktører på det sociale felt. Synspunktet er, at der på trods af eksistensen af et »felt«, en særlig »diskursiv« eller institutionel orden, er et særligt socialt forhold mellem aktører, som indgår i sociale interaktionsprocesser præget af variation, og at der netop igennem denne variation, skabes muligheder for forandring. Selv om det sociale arbejde må forholde sig til og tilpasse sig økonomiske, politiske, retlige forventninger, og dermed er bundet til strukturelle magtkonfigurationer i samfundet, er det også tydeligt, at »feltet« ikke blot reproducerer disse magtrelationer. Med andre ord udgør socialt arbejde også en virkelighed i sig selv, der reflektivt og via sin faglige praksis bidrager til at konstruere virkeligheden. Et »felt« er altid indlejret i en mere omfattende strukturel konfiguration, men besidder samtidig en vis autonomi knyttet til den konkrete praksis, som er med til at konstituere feltet (Bourdieu & Wacquant 1996, 2005).

Udgangspunktet for denne forståelse er, at socialt arbejde slet ikke ville være muligt, hvis dette

ikke var tilfældet. Det sociale arbejde beskæftiger sig med en kompleksitet og mangfoldighed af problemstillinger, der ikke er én given løsning på. Det er en del af det sociale arbejdes kerne at befinde sig i dilemmaer og intersemodsætninger. Det er ikke kun en akademisk udfordring, men en udfordring som socialarbejdere står over for hver eneste dag i deres praksis. De kan bare ikke vente på den akademiske diskussions afslutning eller nøjes med den kritiske refleksion. De må også handle. Dertil kommer, at handling ikke blot kan ske på distance. Den må omfatte en konkret involvering i de sociale relationer, i fordelingen af magt og handlemuligheder og i intersemodsætninger. Det viser det følgende eksempel.

Et socialpsykiatrisk botilbud med en afrusningsfunktion

Eksemplet er baseret på en af de mange analyser i bogen. Det har sin forbindelse til et feltstudie³ baseret på deltagende observation og interviews med alkoholmisbrugere samt ansatte på en § 94-institution for dobbeltldiagnosticerede, dvs. misbrugere med psykiatriske problematikker (Breumlund & Hansen, 2006). Denne gruppe er oftest karakteriseret ved manglende eller sparsom tilknytning til arbejdsmarkedet, manglende eller sporadisk kontakt med primær netværk og hyppigt skiftende boligforhold. Netværket er enten helt fraværende eller består af andre med misbrugsproblemer. Det er derudover en kendt problemstilling, at gruppen har været kastebold mellem flere systemer. Det psykiatriske system kan ikke behandle dem, når de er aktive misbrugere, og behandlingssystemet for misbrug kan ikke modtage dem, så længe den psykiatriske problemstilling er ubehandlet. Derfor er der tale om mennesker, som i udgangspunktet er marginaliserede eller er i risiko for at blive marginaliseret og har skrøbelige materielle og sociale relationer.

Forsorgsinstitutionen har som samfundets sidste sikkerhedsnet for disse mennesker en særlig opgave i forhold til samfundsmæssige udstødningsprocesser og socialpolitiske integrationsbestræbelser. At udføre socialt arbejde indebærer derfor, at socialarbejderne må balancere mellem på den ene side rummelighed i institutionen, der kan omfatte gruppens egne selvopfattelser og forestillinger, og på den anden side de samfundsmæssige krav om forandringer, tilpasning og normalitet. Også her

er spørgsmålet om forholdet og balancen mellem den enkelte og fællesskabet på spil. Der er altså tale om et socialt arbejde, der sandsynligvis adskiller sig fra de former for socialt arbejde, hvor myndighedsudøvelsen er mere dominerende. Dette betyder dog ikke, at der ikke er magt på spil, blot i en mere uformel form, hvor det handler om forventninger om »normalitet« og »det gode liv«.

Eksemplet nedenfor er uddrag af en omfattende undersøgelse, (Breumlund og Bruun Hansen 2005) og eksemplificerer den tendens i relationsarbejdet, som undersøgelsens resultater viser.

Eks. 1

En af beboerne er Poul. Poul er 48 år, er i arbejde, og reparerer i sin fritid gamle biler for at tjene ekstra. Poul har to gange været på længe-revarende døgnbehandlingsophold, men ønsker at fastholde det at drikke. Han siger fx »[...] Altså, jeg har drukket gennem en hel menneskealder i små mængder. Jeg har altid været på en arbejdsplads, hvor det har været tilladt at drikke.« (Breumlund & Hansen 2005: 197).

Pouls holdning til behandlingsophold er, at det kan være med til at fastholde alkoholmisbrugere i en lukket verden uden forbindelse til det øvrige samfund. Han udtrykker et velovervejet fravalg af behandling på baggrund af erfaringer med et andet og tidligere døgnbehandlingstilbud:

[...] man bliver fuldstændigt hjernevasket. [...] Det er et knaldhamrende godt program, men de går lidt over gevind. Vi har jo alle sammen vore meninger, men hvis du vil melde dig ind i en sekt, så er det godt nok [...] Men jeg synes ikke, at det er relevant i forhold til at komme ud på en arbejdsplads [...] og de fleste kan ikke finde ud af, at der er en verden udenfor. [...] Jeg var der i tre måneder. Hvis jeg var blevet deroppe i to år, var jeg blevet crazy [...] jamen, jeg vil helst være, som jeg er, og være ude i det pulveriserende liv uden at drikke [...] Jeg har mine venner. De er også alkoholikere. Dem snakker jeg meget godt med« (ibid.: 197).

Poul har således en klar indsigt i, at en forandring af hans alkoholmisbrug kræver, at han forandrer identitet og livsmønster, hvilket han ikke ønsker. Poul ønsker at fastholde sit livsmønster,

men kommer med mellemrum til afrusning på den pågældende § 94 institution. I det følgende gives et eksempel på, hvordan socialarbejderne trækker grænser og tildeler beboerne en rolle i institutionens fællesskab.

Eks. 2

En eftermiddag sidder flere af beboerne på terrassen. Socialarbejderen Tove søger at involvere en netop afruset mandlig beboer, Poul, i en arbejdsopgave. Poul har gennem sin accelererende talestrøm igen og igen givet udtryk for alle sine planer uden dog at gennemføre nogle. Han har lovprist egne talenter. I mange af hans udsagn til kvindelige beboere eller personale ligger seksuelle undertoner. Tove beder ham hente salat til aftenmåltidet i køkkenhaven. Poul siger, at han ikke kan kende salat fra andre grøntsager, og at han ikke vil. Tove forsøger kort at overtale ham. Han undslår. Tove springer op og tager under latter Poul under armen og trækker ham ud i køkkenhaven. Herude plukker de ved fælles hjælp den nødvendige salat. (observationsnotat)

Ved at anvende Goffmans rollebegreber kan man forstå denne scene som socialarbejderens forsøg på at standse beboerens talestrøm og markere sin instruktørrolle (Goffman 1959). Det sker gennem tildeling af et konkret arbejde, hvor Poul får lejlighed til at vise, hvad han kan og bidrage til fællesskabet. Gennem humor og den lette tone søger socialarbejderen at trække en grænse. Samtidig afviser socialarbejderen ikke beboeren, men trækker vedkommende med under fælles latter. Beboerens adfærd respekteres samtidig med, at den markeres som uønsket. Socialarbejderens håndtering af situationen betyder, at beboeren ikke med et goffmansk udtryk »taber ansigt«, som det ville ske ved en åbenlys korrektion. Socialarbejderen benytter humor til at ændre en scene, der kunne indebære en konflikt, til en scene med et mere acceptabelt indhold for alle parter. Det sker samtidig med, at hun fastholder sin instruktørrolle, dvs. igennem den positive anvendelse af magt. At beboeren kan udfylde rollen, fordrer instruktioner, som kan være vanskelige både at give og modtage, uden det medfører ansigtstab. Som instruktør formår socialarbejderen imidlertid at understøtte beboerens evne til at udfylde sin rolle i denne lille scene.

Socialarbejderens vurdering af, hvilken rolle den enkelte beboer kan udfylde, synes at give mange af institutionens identitetssvage eller socialt marginaliserede beboerne ro og sikkerhed. Et eksempel er fordeling af arbejdsopgaver til beboerne ved det daglige morgenmøde. Med en venlig, men bestemt tone fordeler socialarbejderen konkrete og mindre arbejdsopgaver, hvor beboerne får tildelt roller som fx havemand, køkkenmedhjælper eller rengøringsassistent. Fordelingen er ikke til diskussion. Usikre miner eller vrangvillighed gensvares med enten positiv kommentar som: Det kan du da sagtens klare eller med en påpegning af nødvendigheden af at udføre det pågældende arbejde for institutionens hverdag. Centralt for den sociale praksis i institutionen er, at adfærd, som bryder med normalsamfundets normer, omformes til acceptabel adfærd. Det sker gennem beboernes stadige tildeling af roller, som bringer dem ind i institutionens fællesskab. Gennem gentagelsen af vaner og rutiner i hverdagen via interaktioner og opbygning af relationer mellem aktørerne læres institutionens normer af beboerne. Det er væsentligt for socialarbejderne at opretholde instruktørrollerne, og det er karakteristisk for mange af beboerne, at de konstant udtrykker tvivl om egne evner til at udfylde og påtage sig roller. Eksempelvis forstærkes en beboers konstante trippen markant, da en medarbejder giver ham den arbejdsopgave at nippe bøtner. Han bliver synligt utilpas og fremstammer, at det ved han ikke, hvordan man gør. Medarbejderen siger beroligende, at de kan hjælpes ad, og at de kan gå i gang med det samme. Således afhjælpes beboerens usikkerhed og ubehag øjeblikkeligt samtidigt med, at beboeren støttes i det nødvendige arbejde med at nippe bøtner. Den manglende selvtillid håndteres af socialarbejderne ved, at påkrævede korrektioner af adfærd er afgrænsede, tydelige, kortvarige og ikke-nedgørende. Herved lukkes beboerne ind i fællesskabet, hvilket dels giver dem en rolle i det lille fællesskab, dels potentielt understøtter integration i normalsamfundet. Beboernes roller muliggør improvisationer og den enkeltes udfoldelse. Herved rummes og accepteres handlinger og reaktionsmønstre, der oftest i normalsamfundet ville medføre udstødning eller et terapeutisk modtræk. Ved empatisk indlevelse i hver enkelt beboers behov og ved at udvide rollernes mulige indhold normaliseres og rummes den enkelte beboer med vedkommendes

særegne udtryksformer, hvilket dæmper op for udstødningsprocessen.

Magt og modmagt

I eksemplet med Poul demonstreres en magtrelation, hvis indhold låner viden fra de følelsesmæssige relationer i en familie eller et nært venskab. Det handler om den grænseløse, vedholdende omsorg, som konstituerer familie- eller nære venskabsrelationer, også under uenigheder. Det handler også om opbyggelsen af en indre samvittighed som led i en selvdisciplinering. Det stiller krav til socialarbejderne om, at de optræder som mennesker med overskud, og at de kan agere som erfarne og rollemodeller. Relationerne er båret af gensidige forpligtelser. Samværet, som ikke baseres på nedskrevne regler, men på et fælles værdigrundlag, er det centrale. Den gensidige forpligtelse hviler på viljen til og afhængigheden af fællesskabet. Den fælles historie binder sammen. Familiens eller venskabs videns- og praksisformer handler om det basale i menneskelivet. Det sociale arbejdes praksis på institutionen trækker – ikke overraskende med sit omsorgsbetonende sigte – på disse basale praksisformer fra familien og venskabet i relationerne mellem socialarbejdere og beboere.

Med afsæt i Foucaults magtforståelse synliggøres tilstedeværelsen af magt i relationen mellem socialarbejderen og beboeren Poul i form af modmagt (Foucault, 2002). Den giver sig til kende i Pouls verbale nægtelse af at udføre den forventede arbejdsopgave. Den har form som en trodsreaktion, men med en drillende, humoristisk undertone. Denne dobbelthed i Pouls melding muliggør flere reaktioner fra socialarbejderen, hvis svar er lige så dobbelttydigt. Det er en disciplinering, der benytter latteren som svar på drilleriet og den fysiske demonstration som svar på trodsadfærden. Beboeren tages under armen og gelejdes hen til den omtalte opgave, som derefter løses sammen med beboeren, hvorved der udvikles en mere ligeværdig relation. Disciplineringen retter sig ikke blot mod den involverede beboer, men bliver en kollektiv disciplinering, da scenen foregår med en række af de øvrige beboere som publikum.

I eksemplet er relationen ikke domineret udelukkende af enten magt eller modmagt. Socialarbejderen søger at overvinde dilemmaet mellem den enkelte og fællesskabet gennem en anvendelse af magt, hvor den empathiske relation til beboere

fastholdes. Tilstedeværelsen af modmagt udelukker ligeledes, at man kan tale om beboeren som passivt offer for socialarbejderens magt. Vi er selvfølgelig opmærksomme på, at der i det sociale arbejde er risiko for, at socialarbejderne vil overse magtens negative konsekvenser. Det er derfor afgørende, at socialarbejderne hele tiden forholder sig fagligt kritisk til relationsarbejdet, idet det kan synes så naturligt, at socialarbejderne øger deres opdragende og styrende funktion.

Sociale relationer – forpligtelse og omsorg

Den magt, som dominerer det sociale arbejdes praksis i relation til alle beboerne på institutionen, kan med Foucault karakteriseres som pastoralmagt (Foucault 2002). Dens sigte er gennem empati og omsorgsfuld guidning af beboerne at skabe forandringer i deres liv. Det sociale arbejde domineres af følelsesmæssige relationer i samværet. Magten ses i konkrete handlinger, som ikke blot har til formål at disciplinere den enkelte beboer, men også de øvrige tilstedeværende beboere. Det kommer til udtryk i et løftet øjenbryn, et blik eller et humoristisk tonefald. Det antager også verbal form.

Da målgruppen er karakteriseret ved en udstødning af alle netværk – ofte også primære netværk – må en integrationsproces omsat til praktisk socialt arbejde foregå på et basalt niveau. Det er ikke nogen tilfældighed, at magten udtrykkes gennem en følelsesmæssig disciplinering inden for en familie- eller venskabsdiskurs. Hvordan kan man udføre socialt arbejde, som kan rumme og integrere en målgruppe, som er udstødt fra alle samfundsmæssige arenaer, hvis ikke afsættet er de mest basale samværs- og relationsformer – hentet fra de primære relationer? Mange af beboerne har nære relationer – oftest til en enkelt af socialarbejderne. Således er beboeren Pouls særlige favorit netop socialarbejderen i det omtalte eksempel. Poul betragter og omtaler institutionen som sit andet hjem. Generelt er socialarbejdernes nære relationer, empati og tilknytning til beboerne, netop det, der gør, at de på én gang kan videreformidle samfundsmæssige normer og rumme og imødekomme målgruppens egne normer og behov.

Den produktive magt kan også blive en positiv magt, når der på den ene side ved en indføling i den enkeltes behov gives plads og vises omsorg, og på den anden side sker en afgrænsning og ramme-

sætning fra socialarbejdernes side. Det er et dilemma, som forudsætter, at arbejdet er baseret på en høj etisk standard og på en sensitivitet overfor hvordan menneskelige sociale relationer udvikles og opbygges i et tæt samspil. At rumme og at skabe forandringer for brugere i sociale institutioner kan udtrykkes med følgende spidsformuleringer: Uden magt – ingen forandring. Uden empati – ingen rummelighed.

Produktiv og positiv magt

Ovenstående eksempel er blot et af mange eksempler i bogen »Magt og forandring i socialt arbejde« på, hvordan magt kan anvendes til at skabe potentielt positive forandringer. Begrebet produktiv magt kan kobles til både klientens/brugerens/borgerens og de professionelles perspektiv. Produktiv magt opstår nemlig i et samspil mellem socialarbejder og klient, hvor konkrete relationer forhandles, afprøves og måske gradvist omformes. I de situationer, hvor arbejdet med disse relationer baseres på indlevelse, empati, involvering og et ønske om at skabe ligeværdighed på trods af forskellighed, er der mulighed for, at magt kan få positive konsekvenser, hvor både socialarbejdere og klienter får nye handlemuligheder. Dvs. at magt ikke kun bliver ensbetydende med begrænsninger, men i forholdet til den anden ligefrem kan skabe nye individuelle og sociale muligheder.

I alt dette har socialarbejderen et særligt ansvar. Socialarbejderen må kontinuerligt rette blikket mod sig selv og reflektere – ikke blot kritisk skeptisk over egen praksis og de sociale relationer, de opbygger i forhold til klienterne – men også konstruktivt og kreativt. I praksis drejer det sig både om at fastholde modet til at involvere sig i menneskers liv og om at fastholde en bevidsthed om såvel de konstruktive som de nedbrydende elementer i den magt, man praktiserer. Det kræver både faglig styrke i arbejdet med sociale relationer og menneskelige egenskaber. Når magten resulterer i negative processer og krænkende dominansforhold, kan det skyldes et underskud af faglighed og mangel på menneskelig involvering. Ønsker man at forandre det socialt arbejdes praksis, kræver det en forbedring af betingelserne for faglig og menneskelig udvikling for socialarbejderne. I tider med en fremherskende kritisk skeptisk diskurs om det sociale arbejdes negative virkninger, er det ekstra påtrængende at arbejde for en forbedring af be-

tingelserne for det sociale arbejde. Det »menneskearbejde«, som socialarbejdere udfører, bør således bygge på en forståelse af, at mennesker også kan udvikle frihed og handlemuligheder gennem sociale relationer og nære afhængighedsforhold. Nære, forpligtende relationer i fællesskaber giver ikke kun begrænsninger, men kan medføre anerkendelse, (selv)tillid og konkrete oplevelser, der kan åbne for nye muligheder.

LITTERATUR

Bourdieu, P & L. J. D. Wacquant (1996):

Refleksiv Sociologi – mål og midler. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, P. (2005):

Viden om viden og refleksivitet. Forelæsninger på Collège de France 2000-2001. København: Hans Reitzels Forlag.

Breumlund, A. & I. B. Hansen (2005):

Når alkohol dominerer hverdagen. Et sociologisk perspektiv på alkoholmisbrug og behandling, Forlaget Klim.

Breumlund, A. & I. B. Hansen (2006):

Skaber rummelighed forandring? Principper i socialt arbejde med socialt marginaliserede og dobbeltdiagnosticerede alkoholmisbrugere i to §94-tilbud. FoSo Arbejdspapir nr. 2

Foucault, M. (2000): Power:

essential works of Foucault. 1954-1984. New York: New Press.

Foucault, M. (2002):

Vilje til viden. Seksualiteten historie 1, Frederiksberg: Det lille Forlag.

Goffman, E. (1959):

The Presentation of Self in Everyday Life, New York: The Overlook Press.

Goffman, E. (1974):

Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and other inmates. Pelican Books/Penguin Books.

Hillgaard, L. & L. Keiser (1981):

Social (be)handling – teori og metode i socialt arbejde. København: Socialpædagogisk Bibliotek.

Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.) (2003):

At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde. København: Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, M. & Mortensen, N. (2002):

Det magtfulde møde mellem system og klient: teoretiske perspektiver. I: M. Järvinen, J.E. Larsen & N. Mortensen (red.): Det magtfulde møde mellem system og klient. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Meeuwisse, A., H. Swärd & S. Sunesson (2002):

Socialt Arbejde. En grundbog. København: Hans Reitzels Forlag.

Mik-Meyer, N. (2004):

Dømt til personlig udvikling. København: Hans Reitzels Forlag.

NOTER

- 1 Bogen *Magt og forandring i socialt arbejde* (Nissen, Pringle & Uggerhøj red. 2007), rummer 7 kapitler. I kapitel 1 Det bliver i familien analyseres socialt arbejde med dobbeltdiagnosticerede med sindslidende misbrugere (Breumlund & Hansen 2007). Kapitel 2 Når vaner og rutiner udfordres udforsker forandringsprocesser på et socialpsykiatrisk bosted og ser på betydningen af kritisk tænkning og praksis, refleksion, etik og sprog (Mejlvig 2007). I Kapitel 3 Prostitutions-truede unge får man indsigt i de barrierer og muligheder, der er i arbejdet med at udvikle institutionernes forståelse af og refleksioner over unges krop, seksualitet m.v. (Bertelsen 2007). Kapitel 4 Magt og magtesløshed sætter fokus på hvordan negative selvforstærkende processer kan opstå i socialt arbejde og giver et bud på, hvordan refleksion og udviklingen af refleksionsteorier kan bidrage til konstruktiv magtanvendelse frem for magtesløshed (Nissen 2007). I Kapitel 5 Den sociale hjælpefunktion præsenteres en analyse af udviklingen af socialt arbejde som samfundsmæssig funktion og potentialer for udviklingen af socialt

arbejde som en sådan diskuteres (Wadskjær 2007). I Kapitel 6 Større retssikkerhed i det sociale arbejde diskuteres vilkårene for retssikkerhedshensyn og der argumenteres for en øget retsbevidsthed i det sociale arbejde ud fra det argument at ret og socialt arbejde baserer sig på sammenfaldende værdier (Von Hiemlcrone & Schultz 2007). Endelig i Kapitel 7 De velfærdsstatslige betingelser for empowerment i England og Danmark undersøges det, hvordan empowerment opfattes og kommer til udtryk i forhold til to forskellige velfærdsstatstyper og der gives et bud på, hvordan en empowerment-orienteret velfærdsstat kan begribes (Harder & Pringle 2007). Bogen *Magt og forandring* rummer ligeledes en introduktion samt et efterord, der tematiserer begrebet produktiv magt og mulighederne for udvikling af begrebet om og forståelsen af empowerment.

- 2 Begrebet Echelon tjener her til at give associationer til et altomspændende informations- og overvågningssystem.
- 3 Feltstudiet var en del af et flerårigt forskningsprojekt: *Alkoholmisbrugsbehandling i tre jyske amter* af Inger Bruun Hansen og Anne Breumlund.

Søren Peter Olesen,
cand.mag. og lektor ved Institut for
Sociologi, Socialt arbejde og Organisa-
tion ved Aalborg Universitet, tidligere
mangeårig lektor i det samfundsviden-
skabelige fagområde ved Den Sociale
Højskole i Aarhus. Søren Peter Olesen
beskæftiger sig i sin undervisning og
forskning med samfundsvidenskabelig
teori og metode med særligt henblik
på socialt arbejde, herunder instituti-
onel interaktion og sociologisk
samtaleanalyse. Han er formand for
FORSA-Danmark, Foreningen for
forskning i socialt arbejde.

Dorte Caswell,
cand.mag. ph.d. og forsker i socialt
arbejde på AKF(Anvendt Kommunal-
Forskning). Forskningsinteressen er
primært rettet mod koblingen mellem
socialpolitikken og beskæftigelsespo-
litikken, med særligt fokus på praksis
blandt frontliniemedarbejdere i det
beskæftigelsespolitiske hjørne af den
danske velfærdsstat.

Leena Eskelinen,
psykolog, lic.phil. og docent i socialt
arbejde på AKF, (Anvendt Kommunal-
Forskning). LE interesserer sig i sin
forskning på det sociale område og
arbejdsmarkedsområdet for socialt
arbejde som de professionelles arbej-
de og især arbejdspraksis og vilkår i
klientarbejdet i den offentlige sektor.

Bag om magt- fuldheden: Handlingsrum og potentialer i faglig praksis

Af Søren Peter Olesen, lektor, Leena Eskelinen, docent lic.phil.
og Dorte Caswell, forsker, ph.d.

**Artiklen sigter på – gennem tre analyseeksempler – at nuancere
diskussionen om magt i socialt arbejde. Forfatterne opfatter
diskussionen som præget af en tendens til entydighed, som er
vanskeligt forenelig med empiriens kompleksitet.**

[Både velfærdsstaten og det sociale arbejde udsættes for problematisering og kritik. Kritikken fremhæver bl.a. magtfuldhed og klientgørelse som uomgængelige sider af socialt arbejde og velfærdsorganisationers virksomhed. Hertil kommer begrænset viden om, hvorvidt sociale indsatser virker efter hensigten. Socialt arbejde er således spændt ud mellem en kritisk samfundsvidenskabs påpegning af asymmetrier og politisk administrativ interesse for, »hvad der virker«, kombineret med intensive styringstiltag i form af centralt udarbejdede metodekoncepter og detaljeret procesregulering. Viden og magt er centrale og sammenfiltrede aspekter af en forståelse af socialt arbejde og dets samfundsmæssige rolle og vilkår.

Vi ønsker at deltage i diskussionen om socialt arbejde ud fra den grundlæggende betragtning, at faglig praksis ganske vist rammesættes af styring og institutionelle træk, men ikke mindst formes gennem aktørernes samspil og modspil. Vi finder, at samfundsvidenskabelig analyse og kritik af professionel praksis ikke kan blive stående ved at kortlægge rammebetingelser eller effekter, men kan vinde ved at tematisere aktørernes handlingsrum som modstykke til institutionelle rationalers gennemslag i denne praksis. Det er vigtigt at definere »mure, man kan ramle panden imod« og den styring, der sætter sig igennem lokalt. Det er samti-

dig vigtigt at beskrive, analysere og begrebssætte manøvre muligheder i givne felter.

Denne artikel præsenterer tre analyseeksempler omhandlende klient-professionel-interaktion med henblik på at relatere dem til diskussionerne om magt i socialt arbejde. Eksemplerne er fra bogen *Potentialer i socialt arbejde* (Eskelinen, Olesen & Caswell 2008), som anlægger et aktørperspektiv på socialt arbejde og beskæftiger sig med handlingsrummet i faglig praksis. Der er tale om eksempler fra socialt arbejde på arbejdsmarkedsområdet, men analysernes rækkevidde er ikke begrænset hertil.

Sigtet med artiklen er med baggrund i disse analyseeksempler at tilbyde nuanceringer af diskussionen om magt i socialt arbejde. Denne diskussion opfatter vi som præget af en tendens til entydighed, som er vanskeligt forenelig med empiriens kompleksitet. Der er stor variation i praksis; klienter fremtræder ikke blot som objektgjorte, men som medskabende aktører; socialarbejderes magtudøvelse er ikke altid fornægtet og tilsløret, men foldes ud i forhandlinger mellem konkurrerende versioner og begrundelser for disse. Endelig er socialt arbejde ikke et simpelt objekt for styring gennem standardisering. Det foregår i rum, hvor man må og kan »sno sig«, og som bl.a. er præget af »sprækker af uafklarethed«.

Vores fokus er på handlingsrum og potentialer i faglig praksis. Det betyder også, at vi distancerer os fra analyser, der entydigt fokuserer på determineret og rammesat interaktion i socialt arbejde¹. Vi ønsker at tilføje momenter, som disse analyser kun har lidt blik for. Strukturelle træk ved velfærdsorganisationer og i den samfundsmæssige kontekst sætter sig ikke entydigt igennem i handlingssituationer (som situerede elementer i denne); de kan tilmed gå i hver sin retning. Hertil kommer det situationelle og de dynamikker, der findes i løbende interaktion. Samlet betyder dette, at strukturelle træk i nogle tilfælde reproduceres og i andre tilfælde løses i konkrete situationer og i løbende interaktion (Goffman 1983). I stedet for primært at rette opmærksomheden mod strukturelle træks betydning for praksis i socialt arbejde går vi tæt på konkrete handlinger og sprogbrug samt de variationer og handlemuligheder, der løbende opstår i denne praksis. Afslutningsvis diskuterer vi perspektiverne i analyseeksemplerne i forhold til diskussionerne om magt og socialt arbejde, og analysernes teoretiske og metodiske udgangspunkt opsummeres.

Potentialer – tre analyseeksempler

I *Potentialer i faglig praksis* har vi analyseret seks eksempler på hverdagspraksis på et arbejdsmarkedscenter (Eskelinen, Olesen & Caswell 2008)². Tre af de seks aspekter vedrører professionel-klient-interaktion, nemlig klienters medskabelse af praksis, socialarbejderes udfoldelse af vedgået og synliggjort magt i form af »overtalelsesmekanismer« samt standardisering i praksis i form af dialogguidentens anvendelse. Det er disse, der tages op nedenfor; de tre øvrige aspekter vedrører professionel-professionel interaktion.

Samtaler mellem klienter og socialarbejdere udgør en central arbejdsform i socialt arbejde. Og i klientsamtaler er kommunikative kompetencer en central del af socialarbejderes professionelle repertoire. Samtaler med klienter er endvidere ifølge den social- og arbejdsmarkedspolitiske lovgivning en af de måder, hvorpå indsatsen tilpasses den enkeltes forudsætninger. Som udgangspunkt kan der være en betydelig afstand mellem intentionen med en indsats og klientens umiddelbare forståelse af situationen. På arbejdsmarkedsområdet kan det handle om at gøre det at deltage i arbejde under en eller anden form relevant for klienter, der står

langt fra ordinær beskæftigelse. I samtaler, hvor det er tilfældet, kan det være en del af socialarbejderes opgave at »overtale« klienter til at ændre deres perspektiv gennem samspil, modspil og forhandling. Klientsamtaler udgør endelig en arbejdsform, der har været styringsmæssigt fokus på fx i forbindelse med kontaktforløb og jobfokus samt i centralt udviklede metodekoncepter som arbejdsevneметоден og visitationsværktøjsskassen med bl.a. dialogguide.

1. Klienten som medskaber af praksis i samtale med socialarbejdere

Nyere forskning har som nævnt rettet opmærksomheden mod rammesætning og magt i mødet mellem klient og system. Derimod har de fænomener og processer, der opstår i interaktionen mellem socialarbejder og klient fået mindre opmærksomhed. Det gælder også med hensyn til, hvordan klienterne former interaktionen, hvordan de fx forhandler ud fra forskellige positioner, og hvordan de præsenterer sig selv. Vi har bl.a. med afsæt i international forskning (fx Hall et al. 2003) fokuseret på, hvordan praksis konkret påvirkes af klienterne gennem deres samspil og modspil med professionelle: *Hvordan bidrager klienterne til konstruktionen af faglig praksis i socialt arbejde? Og hvordan udfordrer de socialarbejderne?* Det empiriske udgangspunkt er en konkret samtale mellem to socialarbejdere, en sagsbehandler og en jobkonsulent, og en kvindelig klient med irakisk baggrund; i samtalen deltager endvidere ud over observatøren en tolk.

Hovedindholdet i den udvalgte samtale er forhandling om klientens fremtid som udearbejdende. Også sproglige begrænsninger og helbred gøres gældende, men uden at blive til centrale emner. Kan måden at være klient på i en sådan sammenhæng forhandles eller er den givet på forhånd? Er der overhovedet noget at forhandle om? Klienten i denne samtale opsøger ikke blot hjælp fra systemets eksperter eller begrænser sig til at udlevere oplysninger og tage imod tilbud. Hun har selv en dagsorden. Samtalen har asymmetriske træk, særlig dens første del, hvor den primært følger et spørgsmål-svar-mønster, men klienten indtager ikke en passiv rolle. Klienten destabiliserer asymmetrien ved fx at stille kritiske spørgsmål ved aktive- ring, der ikke fører til job, og ved at argumentere

imod et foreslået fabriksarbejde, bl.a. fordi det er »for tungt«. Hun benytter det forhold, at der er en tolk til stede, til at bevare ordet over flere runder og gøre dele af samtalen monologisk. Hun formulerer som modforestilling, at hun vil have »et arbejde, jeg er god til og bliver glad for«, og som kan hænge sammen med hendes forpligtelser i familielivet (familien kan økonomisk klare sig med, at hun er deltidsbeskæftiget). Hun positioner sig således vekslende og dynamisk som aktivt arbejds-søgende, som fremtidig arbejdstager, som familie-medlem, som »god småbørnsmor«, som beboer i et lokalsamfund mv. Hun har endvidere selv forestillinger om, hvad der skal ske:

Uddrag 1³

13:28 JK Og så vil jeg gerne spørge dig:

Hvad er det så for et arbejde, du har lyst til ... hvis vi ikke siger syning så?

13:37 Tolkning TIL KL; KL svarer.

14:07 Tolkning FRA KL: ... at det er svært at finde arbejde, men jeg vil gerne sende nogle ansøgninger til nogle forretninger i [stedet nævnes] for at finde arbejde, i første omgang [undervejs bekræftende nik fra JK og SA].

14:31 JK Ja, fint nok.

14:33 KL taler på arabisk [fortsætter sit tidligere svar på 14:07, bruger ordet »arbejde« og »frivillige« på dansk].

15:02 Tolkning FRA KL: Jeg har snakket med nogle danskere i [stedet nævnes], nogle frivillige grupper, vi har snakket om det ... at finde et arbejde ... vi har snakket om, at der på biblioteket måske var en chance, en mulighed for at finde arbejde ... måske at sortere bøger.

15:28 JK Jah, ja.

Pointen i dette eksempel er således, at det at skabe en klient som arbejdsløs ikke er givet som specifik og entydig rolle, men skabes af aktørerne i situationen, her med klienten som deltager ud fra forskellige positioneringer. Det bliver således af interesse at se på, hvordan socialarbejderne reagerer på klientens træk. *De accepterer for det første*, at klienten ikke går med på deres plan om fabriksarbejde. *For det andet* tager de ikke klientens »svagheder« eller »barrierer« i form af sproglige og helbredsmæssige begrænsninger samt en ulige fordeling af husarbejdet i familien op til diskussion, og de processerer hende ikke først og fremmest som »problemkategori«, men spørger i stedet (jf. uddraget 13:28) om hendes opfattelse, som de delvis lægger til grund. *For det tredje* tager de hendes informationer om jobsøgning og kontakter i lokalområdet (14:07 og 15:02) til efterretning. Asymmetrien er ikke forsvundet, men både socialarbejdere og klient agerer fleksibelt, så der bliver plads til forhandling i samtalen. Det er interessant i et magtperspektiv i den forstand, at der viser sig andre muligheder for klienten end underkastelse eller accept, og at de professionelle kategorisering af klienten er flytbar. Der er noget at forhandle om, og faglig praksis er ikke et ensidigt anliggende for de professionelle, men et interaktionelt dannet fænomen.

2. Kommunikative kompetencer – i klientkontakt

Det kan indgå som et aspekt af socialt arbejde at søge at gøre foreliggende tilbud relevante for klienter. Vi ser i dette analyseeksempel på *de kommunikative kompetencer, en socialarbejder anvender i en samtale med en klient med komplekse problemer og diskuterer »overtalelse« som kommunikativ kompetence i socialt arbejde* i relation til diskussioner om indirekte, utydelig og »blød« stil hos socialarbejdere vs. diskussioner om »pres« i socialt arbejde på arbejdsmarkedsområdet.

I første halvdel af den udvalgte samtale optager klientens beretninger om hendes vanskeligheder og bekymringer, som er mangfoldige, størstedelen af pladsen. Socialarbejderen tilkendegiver, at hun gerne vil lytte, fordi disse forhold kan have betydning i forhold til fremtid og arbejde, men at det er hendes primære opgave at tage sig af spørgsmålet om tilknytning til arbejdsmarkedet. Godt 22 min. inde i den analyserede samtale (omkring midten)

rejser socialarbejderen for femte gang fremtids- og arbejdslivsperspektivet og indleder en egentlig forhandling om dette emne. Det sker markeret og med to spørgsmål »Hvad så? Hvad tror du?«. Klienten svarer, at hun »kan jo ikke ret meget lige nu«, hvilket hun fastholder forhandlingen igennem. I forhandlingens centrale del spørger socialarbejderen først uddybende og hypotetisk, om det også gælder, hvis der passes på hendes ryg, hvor hun er plaget af smerter (23:25):

Uddrag 2a

- 23:25 SA Heller ikke, hvis vi passer på din ryg?
- 23:27 KL Altså, jeg kan jo ikke andet end prøve <Nej>, altså.
- 23:30 SA Hvordan med - prøv og, prøv lige og forklare, hvordan den begrænser dig i at bevæge.
- 23:35 KL Altså, jeg kan jo selv bare mærke <Ja>, altså det gør ondt <Mm>. Jeg kan ikke stå ret lang tid, heller ikke <Mm>. Altså, jeg har jo prøvet, nu fx på <forsorgshjemmet>, der var jeg jo også nødt til, der arbejdede jeg i køkkenet <Mm.>, noget af det, jeg godt kan lide <Ja, ja.>, og der blev også taget hensyn. Jeg var nødt til at sige fra, fordi dagen efter, jeg måtte hvile i to dage derefter.
- 24:00 SA Hvor mange timer var du i køkkenet på <forsorgshjemmet>?
- 24:04 KL Åh, nogle gange en 3-4 timer <Ja, ja>, fordi de også sagde, jeg skulle huske, hvis jeg var træt <Mm>, så skulle jeg jo sætte tid af til pauser og sådan noget, ikke også, men det gjorde jeg jo også <Ja, ja, ja>. Nogle dage havde jeg det jo godt, så tænkte jeg jo ikke lige over det <Nej>.

Klientens svar »kan ikke andet end prøve« (23:27) fungerer som en demonstration af »god vilje«, hvor efter socialarbejderen i yderligere to omgange af søger (23:30 og 24:00), hvad klienten kan, og for første gang i samtalen begynder fremtids- og arbejdslivsperspektivet at blive konkret gennem klientens uddybende svar på socialarbejderens forklaringsøgende spørgsmål (23:35 og 24:04). Hun har arbejdet i køkkenet under et forudgående ophold på et forsorgshjem, hvor hendes problemer med ryggen også gjorde sig gældende. Socialarbejderen knytter an til beretningen om køkkenarbejdet i de efterfølgende tre træk: en formulering af tanken om et lignende arbejde (24:22), en minimal respons på klientens svar (24:40) og igen en hypotetisk formulering (24:46):

Uddrag 2b

- 24:22 SA Altså det, det er også noget af det, jeg tænkte på <Ja>, altså hvis vi nu kunne finde et sted, hvor, hvor du havde mulighed for at få, for at få pause i, i det, du laver <Ja>, at det så-øh måske kunne indpasses et sted.
- 24:35 KL Men jeg kan ikke, jeg kan ikke garan ..., jeg ved det ikke. Jeg kan ikke garantere noget.
- 24:40 SA Nej.
- 24:41 KL Men jeg er da villig til at prøve <Ja>. Det er jeg da.
- 24:44 SA Hvis vi kunne finde et eller andet <Ja>, finde ud af –
- 24:46 KL Men det er i hvert fald ikke, jeg ved jo ikke lige nu, hvor lang tid der kommer til at gå <utydeligt; nævner fysioterapeut og læge> <Ja>, så det –

De kommunikative kompetencer i form af overtalelsesmekanismer, som socialarbejderen folder ud i denne del af samtalen, består bl.a. af overtalende spørgsmål og svar, forklaringsøgende uddybninger og opmuntrende spørgsmål (Suoninen & Jokinen

2005). Derudover optræder i løbet af samtalen bl.a. spejlende tolkninger og moralske formuleringer i et vedholdende, sammenhængende og tiltagende pres på klienten ud fra den aktiveringsforpligtelse, hun er omfattet af. Klienten fastholder imidlertid over for alle forsøg, at hun ikke kan garantere noget, at hun har smerter, og at lægeundersøgelse og fysioterapi står først for. Udgangen på den til tider intense forhandling bliver en udsættelse, et midlertidigt kompromis, som kommer til veje ved, at socialarbejderen letter sit pres med et emneskift til, hvornår lægens vurdering kan foreligge.

Analysen af kommunikative kompetencer i form af overtalelsesmekanismer i denne case viser, at der er andre muligheder end en såkaldt »blød« stil. En social- og arbejdsmarkedspolitisk givet opgave søges fastholdt, om end der indgås et foreløbigt kompromis. Det sker fleksibelt, i et direkte sprog, hvor der gives klienten plads til at fortælle fyldigt om sin problemfyldte tilværelse, ligesom det modgås fleksibelt og aktivt af klienten med beretninger om genvordigheder og smerter mv. Modsat har både dansk og international forskning peget på en tendens til en særlig »blød« stil hos socialarbejdere som udtryk for, at de ønsker at fremtræde som »hjælpere« og ikke ville vedgå deres myndighedsopgave og magtposition. Socialarbejdere karakteriseres som gode til at lytte, men ikke til at give modspil, og de har en tendens til at acceptere klienters selvfremsstilling. De kan virke uklare, tilslørende og dermed »magtfulde« i kraft af uformel og ikke-dirigerende kommunikationsstil. Sørensen (1995) ser dog også »blød« og »selvsvækkende« stil som en muligt hensigtsmæssig håndtering af potentielt følsomme emner. Mens der i litteraturen er en del diskussion af »blød« stil, peger en nyere undersøgelse af kontaktforløbssamtaler modsat på et betydeligt pres på klienterne (Damgaard m.fl. 2005). Den her beskrevne case udgør et eksempel mellem disse yderpunkter.

Den intense forhandling i dette eksempel indebærer en kategorisering af klienten (som tidligere forsorgshjembeboer, alkoholmisbruger, mor med anbragte børn etc.). Det er imidlertid ikke det forhandlingen drejer sig om. Der synes stort set at herske enighed om etableringen af de grundlæggende relevante kategoriseringer. Forhandlingen drejer sig om særlige træk ved kategorierne ikke om at etablere dem (Hall et al. 2006).

3. Dialogguiden som metodisk redskab

Mens en del af kritikken af socialt arbejde drejer sig om magtfuldhed og magtens tilsløring, går en anden del af kritikken på styring og procesregulering ovenfra. Gennem de senere år har der været øget fokus på styring af den sociale indsats. Denne styring er blandt andet søgt gennemført gennem brugen af standardiserede metoder i kontakten med klienter. Et eksempel herpå er anvendelse af den såkaldte dialogguide på arbejdsmarkedsområdet. Dialogguiden omfatter fem opmærksomhedsområder (eget arbejdsmarkedsperspektiv, faglige og praktiske kvalifikationer, personlige kompetencer, økonomi og netværk samt helbred) og udgør en del af visitationsværktøjskassen, der siden 2005 har været obligatorisk i alle kontaktforløbssamtaler med arbejdsløse klienter. I det tredje analyseeksempel, som er fra en samtale med en forsikret arbejdsløs, illustreres konkret, hvordan dialogguiden bliver anvendt, og hvordan den virker ind på den interaktion, der udspiller sig mellem socialarbejderen og den arbejdsløse: *Hvad er mulighederne for at agere inden for denne relativt nye type aktivitet, som en samtale baseret på et standardiseret dialogværktøj er? Og hvordan »snor« socialarbejdere sig i det interaktionsrum, der gennem dialogguiden søges styret fra centralt hold?*

Dialogguiden håndteres gennem en række særlige mekanismer, eksempelvis i form af forekomst af latter, pauser og forekomst af tastearbejde med udfyldelse af guiden under samtalen. I en række situationer i samtalen sker der en fleksibel anvendelse af dialogguiden. Der gør sig både særlige lokale og konkrete situationelle forhold gældende, som får indflydelse på, hvad der kommer ud af den standardiserede fremgangsmåde. Der gås fx let hen over spørgsmålet om økonomi og om at finde arbejde via netværkskontakter, og socialarbejderen siger om det i det efterfølgende interview: »... hvis jeg spørger til det, så siger de, nej det har vi ikke (...) selvfølgelig spørger jeg til det, men jeg får aldrig svar. (...) jeg får heller ikke svar med hensyn til netværk. Jeg tror, det er meget det her med, at det snakker vi ikke om, det gør vi altså ikke«. Et centralt punkt er vurderingen af klientens arbejdsmarkedsparathed, og dermed hvilken matchkategori, hun tilhører (arbejdsløse klienter inddeles i 5 kategorier stræk-

kende sig fra umiddelbar eller høj grad af match over delvis match til lav grad af eller ingen match), hvilket kommer frem i forbindelse med dialogguidentens punkt om beskæftigelsespotentiale:

Uddrag 3

- 29:30 SA så, vurdering af beskæftigelsespotentiale (pause 11 sek.)
- 29:44 KL og hvad betyder det?
- 29:45 SA altså enten er du umiddelbart parat til arbejdsmarkedet, og (pause 8 sek.) der er jeg i tvivl om jeg skal sætte dig der eller i høj grad
- 29:59 KL aha (griner)
- 30:04 SA fordi du kan ikke rigtig bruge den uddannelse du har, hvis du skal til at være zoneterapeut, eller hvis du skal til at... altså kirkesanger, det er også godt nok, men der er altså ikke ret mange stillinger, slet ikke fuldtidsstillinger (pause 11 sek.)
- 30:30 KL hmmm (pause 6 sek.) ja (pause 10 sek.)
- 30:46 SA altså egentlig så er du jo umiddelbart parat, fordi du kan jo gå ned og tage et ufaglært job. Der er intet til hinder for det (pause 5 sek.)
- 31:02 KL næ, ikke sådan... rigtigt... kun viljen (griner)

I uddraget foregår en form for forhandling om, hvorvidt klienten skal kategoriseres som umiddelbart arbejdsmarkedsparat. Temaet beskæftigelsespotentiale introduceres med en lang pause og et uddybende spørgsmål fra klienten. Socialarbejderens redegørelse og tilkendegivelse af tvivl (om matchgruppe 1 eller 2 er den relevante) besvares minimalt af klienten med en latter, og heller ikke de videre overvejelser om uddannelsens relevans

(klienten har også en langvarig uddannelse, som hun opfatter som forældet), og utilstrækkelig job-søgning fører til et egentligt svar fra klienten trods lange pauser i både 30:04 og 30:30. Socialarbejderen vælger derpå at betragte klienten som umiddelbart parat begrundet med, at der ikke er noget til hinder for at varetage et ufaglært job (rådhedsforpligtelsen er rammen for forhandlingen), hvilket klienten anerkender ved at udpege viljen som eneste (underforstået ikke-legitime) hindring. Den lille afsluttende latter kan læses som en indikation og erkendelse af det problematiske i udsagnet. Der er altså ikke her tale om en slavisk, men indirekte anvendelse af dialogguiden, som ganske vist overordnet er styrende for interaktionen, men hvis intentioner følges på en indirekte måde. Klienten må forstå, at hun som umiddelbart arbejdsmarkedsparat må søge hyppigere og langt bredere, end hun hidtil har gjort; socialarbejderen »anerkender« en vis modvilje mod at tage ufaglært arbejde

Metodestyling gennem dialogguiden sigter bl.a. mod ensartethed, gennemsigtighed, dokumentation og systematiseret praksis. Eksemplet viser imidlertid, at selv om dialogguiden er styrende, er der i praksis et forhandlingsrum, hvor det ikke på forhånd er defineret, hvordan det skal gøres. En standardiseret metode er ikke ensbetydende med, at alt er givet på forhånd. Udfaldet beror på konkrete skøn; praksis skal ikke alene ses som determineret af strukturelle kræfter, og der forekommer bevægelser og opblødninger af disse kræfter i interaktionen i frontliniepraksis.

Potentialer og magt

Analyseeksemplerne bygger ligesom Potentialer i faglig praksis (Eskelinen, Olesen & Caswell 2008) på en interaktionistisk og dialogisk analyseramme (Linell 1998)⁴. Med begrebet potentialer henvises til aktørernes handlingsrum i professionel praksis. Vores fremgangsmåde er at »kikke indenfor« i denne (Hall & White 2005) med fokus på socialarbejderes udøvelse af deres virksomhed i samspil og modspil indbyrdes og med andre aktører, herunder klienter. Aktiviteterne i denne virksomhed (fx klientsamtaler og forskellige former for sagskonferencer) kommer til syne som mundtlig tale i interaktion og skrevne tekster indlejret i hverdagskontekster. Vægten er lagt på relationer og kommunikation mellem mennesker samt orientering mod

betydningsdannelse og aktørers handlinger i hverdagssituationer. Socialt arbejde anskues endvidere som institutionel interaktion. Endelig er udgangspunktet analyser af »autentiske data« (dvs. data fra situationer, der er relativt uafhængige af forskningsproce- sen, især lydoptagelser af klientsamtaler og socialarbejders indbyrdes drøftelser) samt betoning af, hvordan det sociale er kædet sammen gennem kompetente aktørers handlinger.

Den kompleksitet, der gør sig gældende i og omkring faglig praksis fordrer efter vores opfattelse også et komplekst teoretisk perspektiv. Vi har betegnet vores forslag som kritisk-konstruktivt, idet det ikke blot søger kritisk at afdække, fx hvad der tages for givet, men også at vise, hvordan det, der tages for givet mødes af modforestillinger og modelleres gennem de aktiviteter, der foregår, og de sproglige og andre former, aktiviteterne iklædes. Praksis i socialt arbejde opfatter vi således som placeret i spændingsfeltet mellem implementeringen af politiske intentioner og forvaltningsretlige principper på den ene side og på den anden side klienters deltagelse i og medskabelse af det, der foregår. Ligeledes udspilles praksis i et spændingsfelt mellem institutionelle logikker i velfærdsorganisationer og professionel erfaring, tænkning og ekspertise.

De tre analyseeksempler relaterer sig til diskussionerne om magt i socialt arbejde på forskellig måde. Vi vil se på to udvalgte temaer: Det ene er magtfuldhed og klientskabelse og det andet metodestyring og standardisering. I det første tema ligger som nævnt umiddelbart, at socialt arbejde i sin optagethed af at udgøre hjælp til mennesker i sociale vanskeligheder overser eller fornægter og forskønner magten, samt at socialt arbejde skaber klienter ud fra institutionelt foreliggende problemidentiteter og løsningsstrategier. I det andet tema ligger umiddelbart en officiel bestræbelse på at sikre en kvalificeret indsats og ensartethed samt styring og effektivitet, hvilket bliver mødt med en kritik i form af, at styringen underminerer professionel praksis, indebærer administrativt dobbeltarbejde samt virker mod hensigten i forhold til svage, sårbare grupper (Ebsen & Guldager 2002).

Alle tre analyseeksempler viser klienter som betydningsfulde og »aktive« medskabere af praksis. De responderer ikke blot på udspil fra en socialarbejder, men bidrager med konkurrerende versioner og begrundelser, som der forhandles ud fra.

Uanset rammesætningen er der meget, der ikke er givet, og en hel del at forhandle om. Analyseeksemplerne følger således det helt centrale til kritikken af magtfuldhed og klientskabelse, at der er en betydelig variation heri (jf. også Eskelinen & Caswell 2003, Olesen 2003, Stax 2005). Særlig det første analyseeksempel viste klienten som medskaber af faglig praksis. En sådan medskabelse vil i en vis forstand altid gøre sig gældende; pointen er imidlertid, at selv om forholdet mellem system og klient kan hævdes altid at være asymmetrisk og klientskabende, så rummer det så vigtige forskelle og dermed potentialer set i et klient- og professionsperspektiv som forskellen mellem på den ene side underkastelse, opgivelse eller resignation (med de krænkelse, det kan indebære) og på den anden side deltagelse og medskabelse.

Særlig det andet analyseeksempel demonstrerede spørgsmålet om synliggjort og vedgået magt og dennes udfoldelse i vekslende og ind imellem intense forhandlinger mellem klient og socialarbejder. Magtkritikkens billede af socialt arbejde som magtfornægtende og forskønnende har således ikke generel gyldighed (om den empiriske udbredelse af de forskellige former vides meget lidt!). Der kan derimod siges at være et potentiale forbundet med at gøre den magt, der uvægerligt er forbundet med forholdet mellem klient og system gennemskuelig og håndterlig ved at tage den »oven på bordet« frem for at gemme den »under bordet« (Nicholson og Hansen 1983). Også i forbindelse med dette analyseeksempel kan man påpege betydelig variation i praksis.

Det tredje analyseeksempel fokuserer på en delvis anden side af diskussionen om socialt arbejde. Den officielle begrundelse for indførslen af standardiserede metoder er ensartethed samt styring og effektivitet – at sikre kvalificerede indsatser, herunder anvendelse af erfaringer med, hvad der virker. Kritikken af metodestyringen har bl.a. gået på, at den fører til dobbeltarbejde vægter administrative rutiner i en grad, så den underminerer professionel praksis. Andre har hævdet, at standardisering kan understøtte professionel praksis, men det udgør et generelt problem at forbinde mere generel viden med praksis og de erfaringer, denne bygger på. Den påviste fleksibilitet i praksis tyder imidlertid ikke mindst på, at der er grænser for, hvor stort gennemslag en standardisering kan få. Det er et vilkår også i institutionel interaktion

at denne formes i et »rum«, hvor man både må og kan sno sig. Der er »sprækker af uafklarethed«, og forsøg på »slavisk anvendelse« kan evt. vise sig kontraproduktiv. Der er bedømt herudfra grænser for styringsmulighederne gennem standardisering. Endvidere er der et skisma i forhold til Retssikkerhedslovens bestemmelser om retten til inddragelse i behandlingen af ens egen sag og myndighedens forpligtelse til at sikre denne.

LITTERATUR

Damgaard, B., P. Hohnen & M.B. Madsen (2005):
Fokus på job? En analyse af kontaktforløbssamtaler i AF, kommuner og hos andre aktører. København: Socialforskningsinstituttet 05:12.

Ebsen, F. & J. Guldager (2002):
Kommunal klassificering af langtidsarbejdsløse.

I: M. Järvinen, J. Elm Larsen & N. Mortensen (red.):
Det magtfulde møde mellem system og klient.
Århus: Aarhus Universitetsforlag, 61-80.

Egelund, T. & T.B. Jacobsen (red.) (2006):
Behandling i socialt arbejde. Begreb & praksis.
København: Hans Reitzels Forlag.

Eskelinen, L. & D. Caswell (2003):
Den socialfaglige praksis ved visitation af arbejds-
løse. København: AKF Forlaget.

Eskelinen, L., S.P. Olesen & D. Caswell (2008):
Potentialer i socialt arbejde. Et konstruktivt blik på
faglig praksis. København: Hans Reitzels Forlag.

Goffman E (1983):»The Interaction Order«. (1-17)
American Sociological Review, vol. 48, no. 1.

Hall, C., K. Juhila, N. Parton & T. Pösö (eds.) (2003):
Constructing Clienthood in Social Work and Human
Services. Interaction, Identities and Practices. New
York: Jessica Kingsley Publishers.

Hall, C., S. Slembrouck & S. Sarangi (eds.) (2006):
Language Practices in Social Work. Categorisation
and accountability in child welfare. London:
Routledge.

Hall, C. & S. White (2005):
Looking Inside Professional Practice. Discourse,
Narrative and Ethnographic Approaches to So-
cial Work and Counselling. Qualitative Social Work
4(4):379-390.

**Järvinen, M., J. Elm Larsen & N. Mortensen (red.)
(2002):**
Det magtfulde møde mellem system og klient. Århus:
Aarhus Universitetsforlag.

Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (red.) (2003):
At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt
arbejde. København: Hans Reitzels Forlag.

Linell, P. (1998):
Approaching Dialogue. Talk, Interaction and Context
in Dialogical Perspectives. Amsterdam, Philadelphia:
John Benjamins Publishing Company.

Nicholson B. Lissner & B. Bøgh Hansen (1983):
Fru Jensen og magtmastodonten. København: Social-
politik Forlag.

Olesen, S.P. (2003): Handlingsplansamtaler:
Den institutionelle interaktion. Århus: Den Socia-
le Højskole.

Stax, T.B. (2005):

Duetter fra anden sal på Slottet. Et interaktionelt perspektiv på samtaler mellem hjemløse og socialarbejdere. Ph.d.-afhandling. Københavns universitet: Sociologisk institut.

Suoninen, E. & A. Jokinen (2005):

Persuasion in Social Work Interviewing. Qualitative Social Work 4(4):469-487.

Sørensen, T.B. (1995):

Den sociale samtale – mellem klienter og sagsbehandlere. Århus: Forlaget Gestus.

NOTER

- 1 I antologien Det magtfulde møde mellem system og klient (Järvinen m.fl. red. 2002) beskrives interaktionen som generelt kendetegnet af en ikke-vedgået, forskønnet og illegitim magt. I At skabe en klient (Järvinen & Mik-Meyer red. 2003) karakteriseres socialt arbejde som klientskabende og bestemt af institutionelt foreliggende problemidentiteter og løsningsstrategier. I Social behandling (Egelund & Böcker Jakobsen red. 2006) ses socialt arbejde som samfundsmæssigt betinget, individuel normalisering med et format præget af en overvejende diagnosticerende medicinsk diskurs.
- 2 Disse eksempler vedrører centrale, genkendelige aspekter af faglig praksis – klienters medkonstruktion af faglig praksis, udfoldelse af kommunikative kompetencer i klientkontakt, vidensproduktion og forekomst af konkurrerende versioner under et visitationsmøde, forekomst af forskellige refleksionsformer og gruppespecifikke mønstre i professionelle refleksion i fokusgrupper, mobilisering af nære og fjerne kontekster i en tværfaglig rundbordssamtale samt standardisering i praksis i form af anvendelse af dialogguiden.
- 3 I samtaleuddragene henviser tallene i forspalten til tidspunktet i samtalen for den pågældende replik. Der anvendes følgende forkortelser: JK for jobkonsulent, KL for klient, SA for socialarbejder.
- 4 Det dialogiske udgangspunktet (Linell 1998) for analyserne indebærer ud over det interaktionistiske perspektiv, at analyserne af konkrete situationer og interaktioner indlejres i en matrice af nære og fjerne kontekster:
 - »nære« eller umiddelbare kontekster – hvad der siges og sker umiddelbart i situationen på baggrund af, hvad der lige er sagt og sket, og det, der følger umiddelbart efter, samt de konkrete omgivelser
 - »fjerne« eller indirekte (mere abstrakte) kontekster – omfattende aktørernes forforståelser, forhåndsviden og situationsdefinition, organisatoriske forhold og den bredere, kulturelle, samfundsmæssige og historiske baggrund

04] NANNA MIK-MEYER OG KASPAR VILLADSEN

Magtens former: Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren

Artiklen beskæftiger sig med, hvordan man kan fremanalysere og undersøge de komplekse magtmekanismer, som udspiller sig i borgerens møde med velfærdsstaten.

14] DORTHE STAUNÆS

Styring af emotionel modstand – en »ornli' syg« ledelsesudfordring

Artiklen undersøger de konsekvenser, det kan få for en skoleorganisation, når den sætter sine vante magtordner og modstandsformer i spil gennem en særlig form for emotionstrimmende 'class room management'. Det er en form for magtudøvelse, der frem for at regulere på enkeltindivider regulerer på relationerne.

28] ANNE BREUMLUND, INGER BRUUN HANSEN, MARIA APPEL NISSEN OG LARS UGGERHØJ

Magt og forandring i socialt arbejde

Artiklen undersøger, om og hvornår magt kan være konstruktiv i det sociale arbejde. Artiklens påstand er, at magt kan være produktiv – og at produktiv magt opstår i et samspil mellem socialarbejder og klient.

38] SØREN PETER OLESEN, LEENA ESKELINEN OG DORTE CASWELL

Bag om magtfuldheden: Handlingsrum og potentialer i faglig praksis

Artiklen sigter på – gennem tre analyseeksempler – at nuancere diskussionen om magt i socialt arbejde. Forfatterne opfatter diskussionen som præget af en tendens til entydighed, som er vanskeligt forenelig med empiriens kompleksitet.

